

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ INFORMACIYALÍQ
TEXNOLOGIYALARÍ HÁM KOMMUNIKACIYALARÍN
RAWAJLANDÍRÍW MINISTRLIGI**

**MUXAMMED AL-XOREZMIY ATÍNDAGÍ TASHKENT
INFORMACIYALÍQ TEXNOLOGIYALARÍ UNIVERSITETI NÓKIS
FILIALÍ**

Programmalıq injiniring kafedrası
Programmalıq injiniring baǵdarı

Jaqlawǵa ruxsat
Kafedra baslıǵı
Uteuliev N. U.

2019 j. «__»_____

**«Nókis qalası jer maydanlarınıń geoinformaciyalıq texnologiyaları
tiykarında GIS modelin islep shıǵıw» temasındaǵı**

PITKERIW QÁNIYGELIK JUMÍSÍ

Pitkeriwshi: _____ Uderbaeva B.

Ilimiy basshı: _____ Oteniyazov R.

Nókis-2019

MAZMUNÍ

KIRISIW	3
I BAP. NÓKIS QALASÍNÍN TÁBIYIY, EKONOMIKALÍQ, SOCIALLÍQ XARAKTERISTIKALANÍWÍ	5
1.1. Nókis qalası haqqında ulıwma maǵlıwmatlar	5
1.2. Tábiy sharayatı (ıqlımı, relefi, topraqları)	7
1.3. Nókis qalasınıń jer túrleri hám olardan paydalanıw xarakteristikası	14
II BAP. NÓKIS QALASÍNDA JERDEN PAYDALANÍW JAǵDAYÍ XARAKTERISTIKASÍ	17
2.1. Jer esabı mazmunı hám mánisi	17
2.2. Jer esabınıń túrleri hám ótkeriw tártibi	22
III BAP. NÓKIS QALASÍ JER MAYDANLARÍN ESAPLAW SISTEMASÍNDA GEOINFORMACIYA TEXNOLOGIYALARÍNAN PAYDALANÍW HÁM GIS MODELIN JARATÍW	29
3.1. Jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw tártibi	29
3.2. Imarat hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriw	41
3.3. Aymaqlardı kadastr boyınsha bóliw quramı hám prinsiplari. GIS modelin jaratıw algoritmları	45
JUWMAQLAW	48
PAYDALANÍLGAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI	50

KIRISIW

Temanın aktualıǵı. Jer ozaldan mámleketimiz ekonomikasınıń tiykarǵı negizlerinen biri sıpatında óz ornına iye esaplanadı. Sonday eken jer iyeleri hám jerden paydalanıwshılardı dizimge alıw hám kadastr nomerin qalıplestiriwde zamanagóy informacion texnologiyaları bolǵan geoinformaciya texnologiyalarınan paydalanıw máselesi jer resurslarınan aqılǵa say hám nátiyjeli paydalanıw, olardı qorgaw, úyreniw hám analiz etiwde áhmietli máselelerden biri bolıp tabıladı.

Ózbekstan Respublikası Birinshi Prezidenti Islam Karimovtıń Mámleketimizdi 2015 jıldı sociallıq - ekonomikalıq rawajlandırıwdıń juwmaqları hám 2016 -jılǵa mólsherlengen ekonomikalıq programmasınıń eń zárúrli ústin turatuǵın baǵdarlarına arnalǵan Ministrler Mákemesiniń keńeytirilgen májilisindegi lekciyalarında atap ótiwinshe: Mámleketimiz awıl xojalıǵında oyıq strukturalıq ózgerisler ámelge asırılıp atırǵanlıǵı haqqında toqtalıp ótken ediler.

Atap ótiw kerek, bunday mol ónim tiykarınan awıl xojalıǵında óndirisdi jedellestiriw, seleksiya jumısların jaqsılaw, ǵoza hám masaqlı dán eginleriniń rayonlastırılǵan sortların engiziw, zamanagóy agrotexnologiyalardı ózlestiriw ornına támiyinlendi.

Mámleketimizde bıydaydan gektarınan ortasha 55 Sentner ónim alıńǵanı, ayırım rayonlarda bul kórsetkish 60-77 Sentnerni quraǵanı, hesh shubhasız, fermerlerimizdiń úlken jetiskenligi bolıp tabıladı.

Usınıń menen birge, awıl xojalıǵınıń mıywe-palız eginshilik, baqshilik, júzimshilik hám sharbashılıq sıyaqlı tarmaqları da jedel pátıda rawajlandı. Bılır 12 million 592 mıń tonna palız eginleri hám kartoshka, 1 million 850 mıń tonna palız ónimleri, 1 million 556 mıń tonna júzim, 2 million 731 mıń tonna mıywe jetistirildi.

Awıl xojalıǵı shiyki zatın oyıq qayta islew, jetistirilgen ónimlerdi saqlaw infradúzilmesin rawajlandırıwǵa da bólek itibar qaratılmaqta. Bılır awıl xojalıǵı ónimlerin qayta isleytuǵın 230 kárxana, 77 mıń 800 tonna sıyımlılıqqa iye bolǵan 114 jańa suwıtıw kamerası dúzildi hám modernizaciya etildi. Mámleketimizde

miywe-palız eginlerdi saqlawdıń ulıwma quwatı 832 mın tonnaǵa jetkizildi. Bul bolsa, jıl dawamında nırqlardıń máwsimiy keskin asıp ketiwine jol qoymastan, xalıqtı tiykarǵı túrdegi awıl xojalıǵı ónimleri menen úzliksiz támiyinlew, usı ónimlerdi keńeytiw, nırqı turaqlılıǵındı saqlaw imkaniyatın berip atır.

Bulardıń barlıǵı belsendi dıyxan hám fermerlerimiz, barlıq awıl xojalıǵı xızmetkerleriniń qıyın hám dańqlı miyneti jemisi bolıp tabıladı, desek, áyne haqıyqattı aytqan bólemiz. 2015-jılǵa jalpı ishki ónim artıwınıń yarımınan kóbi xızmet kórsetiw tarawı úlesine tuwrı kelgeni bultarmaqtıń ekonomikamızdaǵı ornı hám tásiiri qanshelli úlken ekenin kórsetedi. Búgingi künde xızmet kórsetiw salasınıń jalpı ishki ónimdegi úlesi 2010-jılǵaǵı 49 procentten 54,5 procentke jetti. Jámı bánt xalıqtıń yarımınan ko`pi usı tarawda miynet etpekte. Bank, qamsızlandırıw, lizing, konsalting hám basqa túrdegi bazar xızmetlerin turaqlı pát menen rawajlanmaqta, olar jeke sektor hám kishi biznes rawajlanıwına xızmet etip atır. Xızmet kórsetiw salasında 80 mın 400 kishi biznes sub`ekti xızmet kórsetip atır jáne bulxızmet kórsetiw tarawı kárxanaları ulıwma sanınıń 80 procentten aslamını shólkemlestiredi.

Awıl hám rayonlarımızda xızmet kórsetiw salasın izbe-iz rawajlandırıwǵa bólek itibar qaratılmaqta. Awıllıq jaylarda xızmet kórsetiw hám servis salasın jáne de jedel rawajlandırıwdıń programması sheńberinde sońǵı úsh jılǵa 22 mın 800 den artıq proekt ámelge asırıldı, kórsetilip atırǵan xızmetler kólemi 1,6 ese, awılǵa bir kisige tuwrı keletuǵın xızmetler kólemi 1,5 ese asdı.

Ilmiy izertlewdiń maqseti hám wazıypaları.

Usı izertlew jumısınıń maqseti Nókis qalası massivında jer iyeleri hám jerden paydalanıwshılardı dizimge alıw hám kadastr nomerin qalıplestiriw procesiniń normativlik-huqıqıy tiykarların úyreniw, analiz etiw hámde massivda kadastr nomerin qalıplestiriwde zamanagóy geoinformaciya texnologiyalarınan paydalanıp GIS proektin dúziwden ibarat esaplanadı.

Pitkeriw jumısı kirisiw, 3 bap, paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi hám qosımshalardan shólkemlesken.

I BAP. NÓKIS QALASÍNÍN TÁBIYIY, EKONOMIKALÍQ, SOCIALLÍQ XARAKTERISTIKALANÍWÍ

1.1. Nókis qalası haqqında ulıwma maǵlıwmatlar

Nókis qalası 1932 jıl 1 aprelden baslap Qaraqalpaqstan Respublikasınıń paytaxtı bolıp belgilengen. Nókis qalası Respublikanıń ekonomikalıq, siyasiy hám materiallıq orayı bolıp tabıladı. Qalanıń geografiyalıq jaylasqan jayı Ózbekstannıń arqa-batıslıq tárepinde, Qaraqalpaqstan Respublikasınıń orayında jaylasqan. Qalanıń arqa tárepinde Qızılqum shólistanıbar. Atap aytqanda, qalanıń ıqlımı kontinental bolıp, jazda qurǵaq, ıssı hám qısta suwıq bolıp keledi.

Qalanıń jer maydanı 221 kv. km, xalıq sanı 336,5 mın kisini quraydı. Qalada 58 máhelle bar.

Qala aymaǵınan temir jol, avtotransport jollar ótken bolıp, bul jollar arqalı Kazaxstan Respublikası menen baylanıs baylanısqan.

Nókis qalasında iri jaylar hám arxitekturalıq ótmishten qalǵan estelikler qáddi kótergen. Atap aytqanda. Berdax atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik universiteti, Berdax muzeyi, Oqıwshılar hám sport sarayları, Nókis Aeroportı, Temir jol vokzalı, «Savickiy atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik muzeyi», «Tashkent» miymanxanası, «Ǵárezsizlik» balalar dem alıw orayı hám taǵı basqa.

Qalada 44 ulıwma bilim beriw mektep, 5 mektep-internatı Qaraqalpaq Mámleketlik universiteti, Nókis mámleketlik pedagogika institutı, Tashkent Mámleketlik agrar universitetiniń Nókis filialı, Tashkent Mámleketlik pediatriya institutınıń Nókis filialı, Muhammad al-Xorezmiy atındaǵı Tashkent informaciyalıq texnologiyalar universitetiniń Nókis filialı, Tashkent Mámleketlik kórkem óner institutınıń Nókis filialı, 26 orta arnawlı oqıw orınları (akademiyalıq licey hám kásip-óner kolledjleri), 48 mektepke shekem bilim beriw máskanları iskerlik kórsetip atır.

1.2. Tábiy sharayatı (ıqlımı, relefi, topraqları)

Qala aymaqları óziniń geografıyalıq jaylasıw ornına kóre, Turon subtropik ıqlım regioniniń Orta Aziya qurǵaq kontinental ıqlım oblasti (provinsiyası) na kiredi hám yarım shól zonasına tiyisli ayrıqshalıqlar menen ajralıp turadı. Bul aymaq ıqlım sharayatların onıń qubla okean hám teńizlerden uzaqlıǵı, shól jaqınlıǵı belgileydi. Aymaqdın ulıwma ıqlım sharayatı bir faktor: shól ıqlımı hám shala shóli ıqlımı tásirinde qalıpleseı. Íqlımın ulıwma qásietleri tegislik hám shól aldı aymaqlarında onıń keskin kontinental qurǵaqlıǵı, qubla batısta shól hám shalashól jerlerinde hawa temperaturasınıń kóteriwi, mayınlar muǵdarınıń azayıp barıwı, quyash radiaciyası, kúnlik, aylıq, jıllıq hám pasıllarda temperaturanıń úlken aralıqda tebrenip turıwı hám atmosfera mayınlarining jıl dawamında tegis emes bóliniwinde óz hákisin tabadı.

Shól bóleginde ayazsız dáwirdin dawam etiw waqti 210-212 kundi shólkemlestiredi. Effektiv aktiv temperatura jıyındısı 4000-4400⁰, effektiv paydalı temperatura jıyındısı bolsa 2100-2300⁰ S.

Kóp jıllıq ortasha temperatura +16⁰S.

Dáslepki suwıq dáwiri oktyabrın sońǵı 10 kúnliginetuwrı keledi. Kóp jıllıq maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda sońǵı suwıq dáwir mart ayı aqırına, hátte aprel ayı ortalarına da tuwrı keledi.

Iyuldagi ortasha temperatura +27, 80 S. +100 S temperaturadan joqarı dáwir 28-marttan 28-oktyabrne shekem 210 kúndi shólkemlestiredi. Eń suwıq ay yanvarda - 1,00 di quraydı, absolyut minimum temperatura 27-290 ge shekem pásiyedi.

Báhargi kúshli jawınlar hawa temperaturasını tómendetip, topraq qatqaloǵını júz etedi, ayırım jıllarda egin maydanların buzıp qayta egiwge tuwrı keledi.

Jıllıq mayınlardıń ortasha muǵdarı úlken aralıqta tebrenip 280-370 mm di quraydı, onıń maksimal muǵdarı qıs-báhár aylarına tuwrı keledi, jaz aylarında mayınlar derlik bolmaydı. Qar oramı biyqarar bolıp, onıń qalınlıǵı ádette 3-10 sm di quraydı, ayırım suwıq jıllarda onıń qalınlıǵı 25-35 sm ge shekem boladı.

Hawanıń ortasha jıllıq salıstırmalı ızǵarlıǵı 50-55% kórsetkishlerinde gúzetiledi, qıs aylarında 75-80% ge shekem kóterilip, jaz aylarında 25-30% ge shekem túsedı, bul dáwirde jetispegen ızǵarlıq muǵdarın suwǵarıw arqalı toldırıladı.

Mayınlar muǵdarınıń kem bolıwı hám jaz aylarındaǵı joqarı temperatura topraqtan joqarı puwlanıwdı payda etedi. Puwlanıw 1280-1470 mm di, atmosfera mayınları 312-363 mm di quraǵanı halda, ızǵarlıq tańsıqlıǵı (puwlanıw minus mayınlar) 960-1207 mmǵa teń kórsetkishlerde gúzetiledi. Samaldıń ortasha tezligi 1, 5-3, 4 m/sekǵa teń bolıp, onıń maksimal tezligi 22-28 m/sek. di quraydı.

Yanvarda ortasha aylıq temperatura 2-6 gradusdı quraydı. Hawanıń eń suwıq temperaturası -28-32 gradusına shekem túsedı. Suwıqsız kún jıl dawamında

126 kundishólkemlestiredi. Vegetaciya dáwirinde nátiyjeli temperatura jıyındısı 2400-2500 gradusdışólkemlestiredi. Birinshi suwıqlı kún 15 oktyabrden baslanıp 26 martda tawsıladı. Hawanıń salıstırmalı ızǵarlıǵı 65 % di shólkemlestiredi jazda bul 45 % ge shekem túsedı.

Jaz ayı aptap. Iyulda ortasha aylıq hawa temperaturası 27,4 gradus bolıp tabıladı. Hawanıń eń ıssı temperaturası 43 gradusdı quraydı. Jıl boylap 6 kún qattı samal (sekundına 15 metrden artıq) esedi.

Jıllıq jawıngershilik 212-283 mm.

Tómendegi 1,2,3,4,5 kestelerde hawa rayınıń tiykargı kórsetkishlerikeltirilgen.

1-keste

Nókis meteostansiyasınıń maǵlıwmatlarına kóre jıl hám aylar boyınsha temperatura

Temperatura	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Jıl
-------------	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	-----	-----

Ortasha	2,6	0,2	7,4	14,4	12,6	25,4	27,4	25,2	19,2	12,2	5,6	0,6	13,0
Joqari	12	25	31	36	41	43	43	43	39	38	30	23	43
Pás	-30	28	-12	-6	0	3	7	6	0	-13	-23	-32	-32

2-keste

Nókis meteostansiyasining maǵlıwmatlarına kóre jıl hám aylar boyınsha samal tezligi

Meteostansiya atı	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XI	Jıl
-------------------	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	---	----	----	-----

Nókis 1,4 1,71,9 2,0 2,0 1,91,5 1,41,3 1,41,4 1,21,6

3-keste

Nókis meteostansiyasınıń maǵlıwmatlarına kóre jıl hám aylar boyınsha - jawıngershilik muǵdarı, mm

Meteostansiya atı	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıl
Nókis	29	22	45	41	39	22	9	1	4	24	30	38	304

4-keste

Nókis meteostansiyasınıń maǵlıwmatlarına kóre jıl hám aylar boyınsha kúshli samal esetuǵın kúnler

Meteostansiya atı	III	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıl
Nókis	22	3	3	6	6	6	5	3	5	2	2	29

Nókis meteostansiyasınıń maǵlıwmatlarına kóre jıl hám aylar boyınshasamaldıń jónelisi.

Aylar	SH	SHq	Shq	JSHq	J	JG'	G'	SHG'
I	32	24	6	4	6	4	6	18
II	26	22	7	5	7	6	8	19
III	28	17	6	6	9	6	8	12
IV	28	17	8	5	12	6	8	17
V	27	16	7	6	12	8	7	17
VI	25	15	5	5	13	7	7	23
VII	24	12	5	5	14	6	9	25
VIII	12	12	5	6	15	6	9	27
IX	24	16	9	6	12	4	7	23
X	23	23	8	6	8	5	7	12
XI	26	26	6	4	6	6	8	18
XII	29	24	7	3	7	6	9	15
Jıl	26	19	6	5	10	6	8	12

Reliefi. Qalanıń reliefi tiykarınan tegisliklerden ibarat bolıp, arqa shıǵıstan qubla batısqa hám shıǵıstan batısqa qaray kúshsiz qıyalıqtan ibarat. Uzaq múddetli suwǵarıw hám agrotexnikalıqa nátiyjesinde relief óziniń antropogen kórinisin alǵan. Qalanıń aymaǵı Ámiwdárya dáryasınıń I, II, III qayır ústi ılay sıyaqlıjatqızıqlardan shólkemlesken. Tiykarınan reliefi tegislikten ibarat.

Qala topraqlarınıń mexanik quramı túr-túrli bolıp, topraq túrleri boyınsha 36,2-74, 0% i orta mexanik strukturalı bolıp tabıladı.

Topraq sharayatı. Qalanıń suwǵarılatuǵın jerleri shólistan regionına tán bolıp, áyyemgiden suwǵarılatuǵın otlaqı allyuvial, otlaqı-sáhra hám otlaq-taqırlı, otlaqı-qumoq topraqlar keń tarqalǵan. Joqarıda keltirilgen topraq túrleriniń maydanı 6 - keste de keltirilgen.

Qalanıń suwǵarılatuǵın aymaǵında tarqalǵan topraq túrleri hám maydani

Topraq túri	Maydanı,ga	%
Otlaq-allyuvial topraqlar	2141.6	87,7
Otlaq-taqırlı topraqlar	195.3	8,0
Súr túsli qonır topraqlar	100.1	4,1
Otlaq-qumoq topraqlar	5	0,2

Keltirilgen keste maǵlıwmatlarınıń kórsetiwishe aymaqtıń suwǵarılatuǵın jerlerin 87,7% otlaq-allyuvial hám poyma-allyuvial topraqlarınan ibarat. Bul topraqlar áyyemgiden suwǵarılatuǵın, materiallasqan, ónimli topraqlar bolıp,aydalma qatlam (0-40 sm) quramındaǵı gúmis muǵdarı 0,86 -1,6 % di, ulıwma azot 0,06-0,12% di, ulıwma fosfor 0,12-0,18% di shólkemlestiredi.

Taqır-otlaq topraqlar tarqalıw maydanı boyınsha otlaqı allyuvial topraqlardan keyin ekinshi orında turıp, maydanı 8 procentti shólkemlestiredi. Bul topraqlar Qalanıń relief boyınsha joqarı bólimlerin óz ishine aladı, sonıń menen birge otlaqı-allyuvial topraqlar quramında gúmis muǵdarı 0,5-0,8% di, ulıwma azot 0,04-0,8% fosfor bolsa 0,8-0,14% di quraydı.

Qala topraqları jaqsı suw-fizikalıq ózgesheliklerge iye bolıp, awıl xojalıq eginlerine mexanik islew beriw, suw ótkezgishligi, ızǵarlıqdı saqlaw qásietleri júdá qolaylı esaplanadı.

Suwǵarılatuǵın topraqlardı háreketshen fosfor menen támiyinlengenlik dárejesi boyınsha 5,7% maydan júdá kúshsiz, 39,5% ortasha, 3,4% joqarı hám 0,5% maydan júdá joqarı támiyinlengen.

Jıldam kaliy boyınsha bolsa 1,1% maydan júdá kúshsiz, 49,2 % kúshsiz, 40,2% ortasha, 8,6%

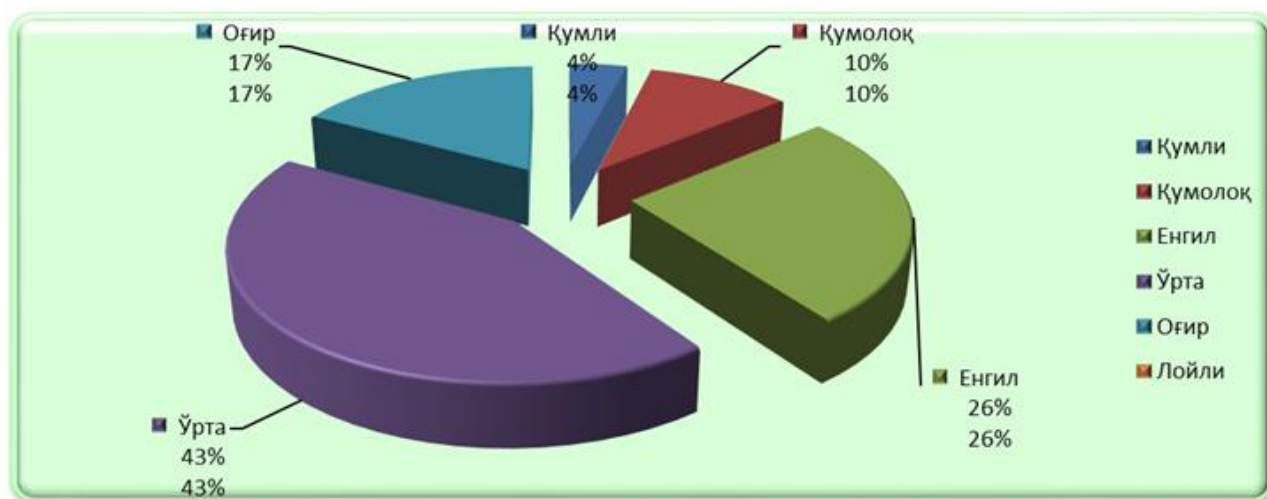
kúshli hám 0,9% maydan joqarı támiyinlengen. Usı maǵlıwmatlardan aytıp ótiw kerek suwǵarılatuǵın jerlerde jetistiriletuǵın barlıq awıl xojalıǵı eginlerinen mol, sapalı hám kepillik berilgen payda alıw ushın mineral tóginlerden maksimal dárejede paydalanıw talap etiledi.

Meliorativ kadastr maǵlıwmatlarına qaraǵanda, suwǵarılatuǵın maydanlardıń 13 % di jaqsı jerler, 73 % di qanaatlangan hám 14 % di qanaatsız jerler quraydı.

Topraqshılıq hám agroximiya mámleketlik ilimiy-izertlew institutınıń “Topraq bonitirovkasi” shoba kárxanası qánigeleri tárepinen Nókis aymaǵındaǵı bar fermer xojalıqları hám basqa jerden paydalanıwshılardıǵa tiyisli suwǵarılatuǵın awıl xojalıq jerleri topraqlarınıń ónimlilik dárejesi (bonitet ayhay) di anıqlaw hámde bahalaw maqsetinde 1210-1212 jıllarda 229108,0 gektar suwǵarılatuǵın awıl xojalıq jerleriniń topraqları tekseriwden ótkerildi hám bahalandı.

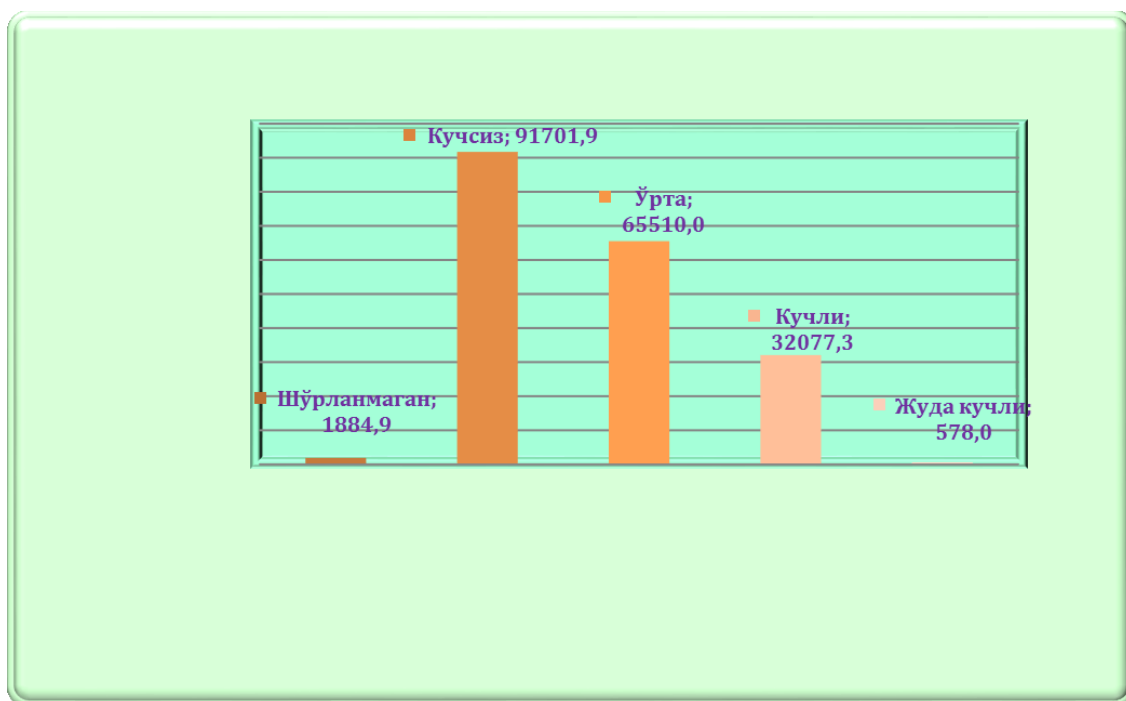
Aymaq rayonlarında ótkerilgen jerlerdi bahalaw jumısları nátiyjelerine kóre topraqlardıń ortasha bonitet balı aymaq boyınsha 51 ge teń. Rayonlar arasında eń joqarı bonitet ball Nókis rayonına tiyisli bolıp 58 balldı, eń tómeni bolsa Xójeli rayonına tiyisli bolıp 42 balldı shólkemlestirdi.

Topraq meliorativ awhalı jáne onıń ónimliliǵı topraqlardıń mexanik quramına tikkeley baylanıslı. Aymaqdaǵı suwǵarılatuǵın 229108,0 ga jerlerdiń 43 procenti orta qumıqlı, 25,6 procenti jeńil qumıqlı, 17,3 procenti salmaqlı qumıqlı, 9,6 procenti qumlaqlı 4,1 procenti qumlı hám 0,4 procenti ılaylı mexanik strukturalı topraqlardan ibarat (1.2-súwret).

1.2-súwret. Nókis aymaǵı suwǵarılatuǵın topraqlarınıń mexanik quramı,
jermaydanı (procent esabında)

Topraq meliorativ jaǵdayınıń jamanlashuvıǵa hám ońımdarlıǵınıń tómendewine sebep bolıwshı shorlanıw processleri Nókis aymaǵı suwǵarılatuǵın jerleriniń 82,6 payızın quraydı. Kúshli kebirlengen topraqlar aymaqdıń barlıq rayonlarında tarqalǵan (31277,3 ge). Ortasha kebirlengen topraqlar (65510,0 ga) hám kúshsiz kebirlengen topraqlar da aymaqdıń barlıq rayonlarında bar bolıp, olardıń jermaydanı 91701,9 ga nı quraydı (1.3-súwret).

1.3-súwret. Nókis aymaǵı suwǵarılatuǵın topraqlarınıń shorlanıw dárejesi, jer
maydanı (gektar esabında)

Topraq-bahalaw jumısları nátiyjesine kóre, Nókis qalası aymaǵındaǵı suwǵarılatuǵın jerlerdiń ortasha boniteti 50 ball menen bahalanıp, 1999 - jıldıǵıǵa salıstırǵanda 1 ballǵa astı

1.3. Nókis qalasınıń jer túrleri hám olardan paydalanıw xarakteristikası

Nókis qalasında tiykarınan xalıq punkti jerleri jaylasqanlıǵı sebepli xalıq punkti jerleri jer fondınıń tiykarın shólkemlestiredi.

7-keste

Kórsetkishler	Ólshem birligi	2012 jıl	2013 jıl	2014 jıl
---------------	----------------	----------	----------	----------

1. Nókis qalasınıń ulıwma aymaǵı hám jer maydanı

1.1	Nókisqalasınıń ulıwma jer maydanı	kv km.	72,9	72,9	72,9
1.2	Awıl xojalıǵında paydalanatuǵın jer maydanı	Ga	1 921,0	1 906,0	1 906,0
	Jaylawlar	Ga	83,0	83,0	83,0
	Basqa jerler	Ga	5 364,0	5 364,0	5 379,0
	Aydalatuǵın jerler jámi	Ga	1 305,0	1 383,0	1 383,0
	Suwǵarılatuǵın jerler	Ga	1 305,0	1 383,0	2 352,0
	Jámi aydalatuǵın jerlerden:	Ga	1 305,0	1 383,0	1 383,0
	Kóp jıllık terekzarlar	Ga	513,0	437,0	437,0
	Sonday-aq mıyweli terekler	Ga	216,0	216,0	216,0
	Toǵaylar	Ga	23,0	23,0	23,0

8-keste

Paxta shiyki zatın jetkiziw hám satıw		2012 j	2013 j	2014 j
Ónimshilik: prognoz	s/ga	27,4	27,0	27,0
Ámelde	s/ga	39,5	36,0	35,5

Parqı	s/ga	12,1	9,0	8,5
Dánli eginler	ga	387,0	385,0	385,0
Ónimshilik	s/ga	58,9	62,1	53,2
Masaqlı dán satıw				
Ónimshilik: Prognoz	s/ga	39,1	39,1	39,1
Ámelde	s/ga	58,9	62,1	53,2
Parqı	s/ga	19,8	22,6	14,1
Kartoshka eginleri	ga	55,0	55,0	55,0
Ónimshilik	s/ga	165,3	121,3	168,0
Palız eginleri	ga	530,0	530,0	546,0
Jalpı ónim	tonna	16 185,0	17 563,0	18 283,0

Irrigaciya hám melioraciya tarmaqları xarakteristikası.

Suwǵarılatuǵın regionlarda irrigaciya hám melioraciya shahapshaları haqqındaǵı tolıq maǵlıwmatlarga iye bolıw muhum áhmetke iye. Tiykargı suwǵarıw tarmaǵı Qızketken kanalı esaplanadı. Suwǵarıw tarmaqları hám salmalar 18,0 ga ni quraydı. Qaladaǵı suwǵarıw tarmaqlarınıń tiykargı kemshiligi sonnan ibarat, bul kanallar jerden qazılǵan, injenerlik tarmaqları menen támiyinlengen. Jer jılıtıw suwın jıynawshı - meliorativ tarmaqlar, yaǵniy izeykeshler bolıp tabıladı. Dalashılıq rawajlanıwınıń hasası izeykesh bolıp tabıladı. Izeykeshler xojalıq jerleri meliorativ jaǵdayın jaqsılap turıwda rol oynaydı.

9-keste

2.Nókis qalası suw resursları hám gidrotexnik qurılısları				
Kanallar		2012 y	2013 y	2014 y
sanı	Birlik	7,0	7,0	7,0
Aymaqtan ótken uzınlıǵı	km	17,9	17,9	17,9
Shoxrud beton	km	1,9	1,9	1,9

Chorbakr	km	1,7	1,7	1,7
Kobdun	km	2,8	2,8	2,8
Quyi Shoxrud	km	5,9	5,9	5,9
Farakent	km	1,8	1,8	1,8
Farakent-1	km	2,0	2,0	2,0
Farakent-2	km	1	1	1,8

II BAP. NÓKIS QALASÍNDÁ JERDEN PAYDALANÍW JAǴDAYÍ XARAKTERISTIKASÍ

2.1. Jer esabı mazmunı hám mánisi

Eń zárúrli baylıǵımız esaplanǵan jer resurslarımız awıl xojalıǵında óndiristiń tiykarǵı quralı hám xalıq xojalıǵınıń barlıq tarmaqların rawajlanırıwı mákaniy bazisi esaplanadı. Jer sonday ayırıqshalıqqa iye, odan tuwrı hám aqılǵa say paydalanılsa, ol basqa óndiris qurallarına qusap eskirmeydi, kerisinshe ónimdarlıǵı asıp baradı. Sol kóz qarastan xam jer esabatın mudamǵı júrgizip barıw, ol jaǵdayda bar jerler kimgе tiyisliligi, odan qaysı tárzde paydalanıp atırǵanlıǵıhaqqında maǵlıwmatlar jıynaw zárúrli ámeliy áhmietke iye boladı. Jer esabatı (balansı) orınlanǵan jer esabı tiykarında dúziledi.

Jer esabı jumıslarınıń nátiyjeleri xalıq xojalıǵın rawajlandırıwdıń rejesin dúziwde, birinshi náwbette awıl xojalıǵıda óndiris hám oǵan bolǵan mıtajlıktı anıqlawda úlken áhmietke iye esaplanadı.

Awıl xojalıq jerlerin zúraátliligin asırıw, maydan birligine salıstırǵanda kamrok ǵárezet talap etiw tiykarında etiwtiladigan ónimdi kóbeytiw, ekonomikalıq jixatdan nátiyjeli payda keltiretuǵın, ilimiy tiykarlangan dexqonchilik hám sharbashılıqtı rawajlandırıwdıńda egin maydanların eń maqul túsetuǵın dúzilisi belgilenedi. Awıl xojalıǵı ónimlerin jetistiriw múmkin bolǵan hámmejerler awıl xojalıǵıda paydalanıwǵa tapsırılıwı kerek. Biraq xar bir jer uchastkası maydanınıń muǵdarın hám sapasın bilmesten turıp agrotexnikalıqa hám meliorativ jaǵdayın jaqsılaw ilajların belgilep bolmaydı.

Jer esabı awıl xojalıǵı óndirisin qánigelistiriwde kútá úlken áhmietke iye. Birinshi náwbette jer esabında joqarı anıqlıqda bolıwı zárúr. Onıń ushın jer esabın jer kategoriyalarına, shirket, fermer xojalıqlarına, atap aytqanda, aydalma jerler, kóp jıllıq terekzarlar, pishenzarlar, jaylawlar hám basqa jer túrlerine bólingen túrde aparıw talap etiledi.

Aytıp ótiw kerek, Respublikamız wálayatlarınıń tábiy hám ekonomikalıq sharayatların túrli-tumanlıǵını esapqa alınıp, awıl xojalıq ónimlerin mámleketlik

tárepinen satıp alıwda jer esabına tómendegi talaplar qóyıladı:

- xojalıqtıń iri qala, óndiris orayı hám qayta islew kárxanalarına salıstırǵanda jaylasıwı;

- awıl xojalıǵıda paydalanılatuǵın jer muǵdarınıń sapası hám tábiy sharayatı;

- sharbashılıqtaekonomikalıq payda keltiretuǵın ol yamasa bul egin túrlerin tańlaw;

- awıl xojalıǵın qánigeliklestiriw.

Bulardan tısqarı xar qaysı rayon hám wálayatda tiykarǵı awıl xojalıq ónimleriniń jalpı kólemi esaplanıp, tutınıw buyımlarınıń muǵdarı anıqlanadı. Xojalıqlarara hám ishki jer dúziw jumısların, mámleketlik xojalıqlarınıń oraylarını belgilewde, shirket xojalıqlarıdaǵı óndiris bóлиндilerin anıqlawda jer esabı gerdenine belgili dárejede juwapkershilik júkletedi.

Jerdi mámleketlik yamasa jámiyetlik mútajlikleri ushın alıp beriliwinde xojalıq jerleriniń muǵdarı, sapası, jer túrleri hám olardan paydalanıw dárejesi, ózlestiriletuǵın jańa jer maydanlarınń esap-kitapları jer esabına tiykarlanadı. Bulardan tısqarı, jer esabı hámde mánisi haqqındaǵı maǵlıwmatlar jerden paydalanǵanı ushın tolıqlanatuǵın salıqqa tiykar boladı.

Jer esabı mámleketlik jer kadastriniń strukturalıq bólegi bolǵanı túrde xojalıq esabınıń bir túri esaplanadı. Onı aparıwdıń ayrıqsha qásietleri bar. Bul ayrıqshalıqlar jer maydanlarınń óndiris quralı sıpatındaǵı qásietleri menen baylanıslı. Xalıq xojalıǵı tarmaqlarında jer belgilengen maqsetlerde paydalanıladı. Sonday eken, jer esabın mudamǵı túrde júrgizip jumısları barıw ámelge arttırıp barıladı. Jer turaq-jay binalardı, óndiris, transport, awıl xojalıǵı, orman xojalıǵı kárxanaları, mádeniyat mákemeleri, den sawlıqtı saqlaw mákanları hám basqalardı jaylasıw ornı sıpatında esapqa alınadı.

Óndiristiń hár qıylı tarmaqları boyınsha jerlerdi esap etiwdiń, bir tárepden ulıwmalıq, ekinshi tárepden bolsa ayrıqsha qásietleri xam bar bolıp tabıladı. Bul qala óndiristiń hár qıylı tarmaqlarında hám insan iskerliginiń basqa tarawlarında jerdiń tutqan ornı menen baylanıslı. Hámme orında jer maydan yamasa aymaqdıń hasası sıpatında esap-kitap etiledi. Usınıń sebebinen de ol bárinen burın, óziniń

ólshemleri hám aymaqdaǵı jaylasıwı menen izoxlanadı. Ol yamasa bul óndiris kárxanasını tapy jaylastırıw hám qurılıs ushın usı maqsetke berilgen yamasa ajratılǵan jer maydanı haqqında maǵlıwmatǵa iye bolıwı zárúr. Biraq zárúr ólshemdegi maydan bir yamasa bir neshe ayrıqsha jaylasqan uchastkalardan shólkemlesken bolıwı múmkin. Usınıń sebebinen xam óndirisdi tuwrı shólkemlestiriw ushın kárxanaǵa ajratılǵan jerdiń mákan jaǵdayıhaqqındaǵı maǵlıwmatǵa iye bolıw zárúr.

Óndiristiń birpara tarmaqlarında (awıl xojalıǵı, orman xojalıǵı) jerlerdi mákan hasası sıpatında esap etiwden tısqarı, oǵan tiykargı óndiris quralı sıpatında xam qaraw zárúr boladı. Bul bolsa óz gezeginde jerlerden paydalanıw hám olardıń sapa jaǵdayıhaqqındaǵı arnawlı maǵlıwmatlar alıw zárúriyatın tuwdıradı. Buǵan birinshi náwbette awıl xojalıq jerleriniń quramı hám sapa jaǵdayıhaqqındaǵı maǵlıwmatlar kiredi.

Jer esabında jerlerdiń muǵdar jixatidan esabını júrgiziw hámde sapa xarakteristikasını beriw ushın ádette natural ólshewler qollanıladı. Jer esabı xalıq xojalıǵını joybarlaw, mámleket birden-bir jer fondınan aqılǵa say hám nátiyjeli paydalanıw hámde olardı qorgaw ushın zárúr bolǵan jer maydanlarınıń muǵdarı, sapası hám xojalıq tárepinen paydalanıw haqqındaǵı maǵlıwmatlardı alıw, qayta islew, analiz etiw hámde bir sistemaǵa alıp kelgen túrde saqlawǵa jóneltirilgen. Ol zárúrli xojalıq áhmietine iye. Ondaǵı bar maǵlıwmatlardıń mazmunı bárinen burın awıl xojalıǵı zárúriyatı boyınsha anıqlanadı. Jer xalıq xojalıǵınıń ayrıqsha tarmaqlarında hár qıylı maqsetlerde paydalanılar eken, usınıń sebebinen xam jer esabına hár qıylısha anıqlıq hám talaplar qoyıladı.

Qoyılǵan anıq wazıypalarına hám tiykargı maqsetlerine qaray jer esabı hár qıylısha áhmietke iye bolıwı múmkin. Geyde ol mámleketlik kólemdegi yamasa belgili bir tarmaq boyınsha ilaj sıpatında gewdelenedi. Ulıwma mámleketlik wazıypalardı orınlawda (xalıq xojalıǵını joybarlaw, mámleket birden-bir jer fondınan paydalanıw jáne onı qorgaw hám t. b.) ol jer esabı mámleketlik ilajı sıpatında kórinetuǵın boladı.

Bunday sharayatta onıń wazıypası, mazmunı hámde júrgiziw rejimi

mámleketlik tárepinen belgilenedi:

jer esabı maǵlıwmatları hám olardı alıw usılları;

esap kitap hám esabat hújjetleriniń formaları hám mazmunı;

onı ámelge asırıwshı organlar hám qánigeler; jerlerdi esap etiw jumısların mudamǵı júrgizip barıw wazıypaları atqarıladı.

Esap-kitap hám esabat jumısların júrgiziwdiń belgilep byerilgan rejimi mámlekettiń barlıq aymaqları ushın májburiy bolıp tabıladı. Mámleketlik jer esabınıń ob`ekti bolıp birden-bir mámleket jer fondı xızmet etedi.

Xalıq xojalıǵınıń ol yamasa bul tarmaǵı máselelerin tabıslı sheshiw maqsetinde usı tarmaq ústinen basshılıq qılıp atırǵan mekemege sol tarmaq kárxanaları paydalanıp atırǵan jerleri haqqında maǵlıwmatlar zárúr boladı. Mısalı, orman xojalıǵı kárxanaları tárepinen orman xojalıǵını aqılǵa say hám nátiyjeli júrgiziw ushın olar ixtiyoridagi paydalanılıp atırǵan, orman blan oralǵan aymaqtıń jaǵdayı hám ámeldegi paydalanılıwı haqqında anıq maǵlıwmatlar zárúr yamasa qala hákimiyati jáne onıń shólkemlerine qala shegarasındaǵı jerlerdiń jaǵdayı hám xaqıyqıy paydalanıp atırǵanlıq dárejesi haqqında maǵlıwmatlar zárúr. Sol maqsetler ushın da jerlerdiń mámleketlik esabı menen bir qatarda tarmaq esabınıń ob`ekti bolıp, belgili bir ministrlik (mákeme) esabındaǵı jerler xızmet etedi. Usı esap túrleri ortasında belgili bir óz-ara ajıralmas baylanıs bolıwı zárúr.

Tarmaq boyınsha jer esabı mámleketlik jer esabınıń mazmunı hám talaplarını esapqa alǵan túrde dúziledi. Ol óz quramına tarmaq óndirisi boyınsha mámleketlik jer esabı ushın zárúr bolǵan barlıq maǵlıwmatlardı, sonıń menen birge anıq bir tarmaq máselelerin sheshiw ushın zárúr bolǵan ayırıqsha maǵlıwmatlardı aladı. Sol sebepli xam jerlerdiń tarmaq esabını júrgiziw rejimin ornátıwda usı máseleler jerlerdi mámleketlik esabını ámelge asırıw wazıypası júklengen organlar menen kelisim boladı.

Jerlerdiń ámeldegi jaǵdayı hám paydalanıw boyınsha esap-kitap jumısları joqarı sapalı plan-karta materialları tiykarında alıp barıladı. Barlıq jer fondı basqarıw- tapy birlikler boyınsha esap etiledi. Jerdiń sapası topraq qatlamınıń shorlanıwı, topraqlardıń azıq zatlardı menen támiyinlengenlik dárejesi, jerdiń relefi,

tábiy ottıńjaǵdayı, jer maydanlarınń meliorativ jaǵdayı hám basqalar boyınsha anıqlanadı.

Jerlerdi esap etiw mámleket boyınsha birden-bir stilistika tiykarında ótkeziledi. Bul bolsa óz gezeginde esapqa alınatuǵın jer kategoriyaları hám Respublikanıń ayrıqsha regionları boyınsha maǵlıwmatlardı bir-birleri menen salıstırıwdı támiyinleydi. Sol maqsetlerde jer túrlerin birden-bir usılda xarakteristikalaıwda, jer esabınıń maǵlıwmatların alıw, qayta islew hám ádet gruppalaıwdıń birden-bir sisteması qollanıladı.

Jer esabınıń ob`ekti birden-bir mámleketlik jer fondı bolǵanlıǵı sebepli kimniń ixtiyarında bolıwınan, usı jer maydanları belgili maqsetlerde paydalanıp atırma yamasa joqpa, bulardan qaramastan, jer fondına kiretuǵın barlıq jer uchastkaları esap etiledi. Basqasha etip aytqanda, birden-bir mámleketlik jer fondınıń barlıq maydanların jer esabı hámme jer uchastkaların qamtıp alıwı kerek. Bul bolsa óz gezeginde, ulıwma maydandı, onı jer kategoriyaları hám jer túrleri boyınsha bóliwin tuwrı anıqlaw imkaniyatın beredi.

Jer esabın tuwrı shólkemlestiriwdiń zárúrli shárti onı waqıtında hám úzliksiz júrgiziw bolıp tabıladı. Bul bolsa jer esabı maǵlıwmatların dáwir talabı dárejesinde tutıwǵa múmkinshilik beredi. Bul prinsip jer maydanlarınń jaǵdayı hám paydalanıwında júz beretuǵın muǵdarlıq hám sapa ózgerislerdi sistemalı tárzde esap etip barıwǵa zárúriyat tuwdıradı. Jer maydanların esap etiwde barlıq ózgerisler jayında belgilengenler etilgeninen sońına jer esabı hújjetlerine dizimnen ótkeriw zárúr. Muǵdarlıq maǵlıwmatlardı hár qıylı grafiklar, diagrammalar formasında kórsetiw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Jer esabı hám jer esabatı hújjetleri ortasında logikalıq tárepter mudamǵı túrde baylanıslılıq bolıwı kerek. Sebebi jer esabı nátiyjeleri jer balansın dúziwge baslanǵısh tiykar boladı.

Jer esabını ótkeriwde kem gárezet talap etetuǵın maǵlıwmatlardı alıw hám qayta islew usılları hámde texnikalıq qurallardan paydalanıw zárúr. Zamanagóy kompyuterlerdi hám suwretge alıw hámde gúzetiwdiń rawajlangan usılların qóllaw mámleket birden-bir jer fondı esabın tuwrı, waqıtında joqarı sapada ámelge

asırıwǵa múmkinshilik beredi. Bul bolsa óz gezeginde mámleketlik jer kadastrin tabıslı júrgiziwge jay tayarlaydı.

2.2. Jer esabınıń túrleri hám ótkeriw tártibi

Jer esabınıń túrleri. Jer esabı jumısları óz wazıypasına, mazmunına hám ótkeriw ayırıqshalıǵına qaray mámleketlik jer kadastrı sıyaqlı tiykarǵı baslanǵısh hám usı (kúndelik) túrlerge bólinedi. Bul esap túrleri óz-ara baylanıslı hámde birden-bir jer esabı procesiniń belgili basqıshların ózlerinde kórinetuǵın etedi. Tiykarǵı jer esabınıń wazıypalarına tómendegiler kiredi:

- esap etiletuǵın aymaq ushın barlıq ámeldegi plan-karta materiallarını alıw, bir sistemaǵa keltiriw hám analiz etiw;

- zarur bolǵan baslanǵısh maǵlıwmatlar hám plan-karta materiallarını alıw maqsetinde suwretge alıw hámde gúzetiw boyınsha atız qıdırıw jumısların ótkeriw;

- esap etiletuǵın barlıq jerler ólshemlerin, sapa jaǵdayını, bóliwleniw hám paydalanıw jaǵdayın anıqlaw;

- ayırıqsha jer esabı kartaların tayarlaw hám tekst hújjetlerine baslanǵısh jazıwları kirgiziw;

- jer fondı quramını jer kategoriyaları, jerden paydalanıwshılar, mülk iyeler hám jer túrleri boyınsha anıqlaw, jerlerdi basqarıw birlikler (rayon, shaxar, wálayat, Respublika) boyınsha sapa jixatidan xarakteristikalar.

Tiykarǵı jer esabın ótkeriw menen baylanıslı bolǵan jumıslar dárejesin ulıwma jaǵdayda bahalaw ushın mısál jol menende tómendegi maǵlıwmatlarǵa shaqırıq etemiz: Respublikamız birden-bir jer fondı (44410,3 mıń ga) Qaraqalpaqstan Respublikası, 12 wálayat, 165 basqarıw rayon, 40 dan artıq Respublika hám wálayat áhmietidegi shaxarlar boyınsha esapqa alınadı hám xarakteristikalanadı. Jerden paydalanıwshılar sanı házirgi kunga kelip 5 mlndan, atap aytqanda, awıl xojalıq kárxanaları 60 mıńnan asadı. Awıl xojalıq jerleri esabında, topraqlardıń mexanik quramı boyınsha tolıq xarakteristika beriledi, barlıq awıl xojalıq jerlerin bahalaw jumısları ámelge asırıladı.

Tiykarǵı jer esabı-maydanların suwretge alıw hám gúzetiw, plan-kartalar

dúziw, maydanlardıń ústlerin esaplaw menen baylanıslı. Esap qılınıp atırǵan jerlerdiń muǵdarı hám sapası haqqında tolıq maǵlıwmatlar alıw joqarı mamán qánigeler tárepinen ótkéziledi.

Ol tómendegi jumıs basqıshların óz ishine aladı: tayınlıq, atız qıdırıw, esap nátiyjelerin rásmiylestiriw.

Tayınlıq jumısları processinde esap etiletuǵın aymaqdaǵı barlıq jerlerdiń muǵdarı hám sapası haqqındaǵı maǵlıwmatlardı óz ishine alatuǵın barlıq ámeldegi materiallar hám hújjetler toplandı. Tóplangan materiallar óz mazmunına qaray gruppalanadı, jer esabı ushın jaramlılıǵı kóz qarasınan analiz etiledi hám bahalanadı. Plan-karta materialları hám ishki xojalıq jer dúziw joybarlarınıń maǵlıwmatları, jer uchastkalarına bolǵan xuquqlarnı ruyxatqa alıw hújjetleri toplandı hám uyreniledi. Sonnan keyin alınǵan materiallar hám maǵlıwmatlardıń sapası hám anıqlılıǵına qaray esap ushın olardan paydalanıw múmkinshilikleri haqqındaǵı másele xal etiledi. Egerde tóplangan materiallar gónergen bolsa, olar orındaǵı ámeldegi xolatni tolıq yoritilmasa, bunday xolatda plan-kartalardı redaktor etiw yamasa tazadan suwretge alıw hám gúzetiw boyınsha jumıslar belgilenedi, yaǵnıy, jańa basqısh jumıslarına programma dúziledi.

Atız-qıdırıw jumısları tiykarınan orındaǵı zárúriy jer esabı maǵlıwmatların belgilew boyınsha arnawlı jumıslardı óz ishine aladı. Bularǵa tiykarınan: suwretge alıw, gúzetiw, ámeldegi plan-karta materialların redaktor etiw kiredi.

Atız jumısları óz juwmaǵınajetkizilgeninen keyin arnawlı ilajlar: topraq analizi; jer esabı maǵlıwmatların rásmiylestiriw, maydanlardı ólshew hám jer uchastkaların geodezik tarmaqlarǵa bóliw; arnawlı esap-joba hújjetlerin dúziw jumısları ámelge asırıladı. Sonday tárzde alınǵan maǵlıwmatlar belgilengen tártipte kórip shıǵıladı hám tastıyqlanadı. Sonnan sońına olar baslanǵısh maǵlıwmatlar sıpatında qabıl etiledi hám tekst hújjetlerine tolıq jazıladı.

Tiykargı (baslanǵısh) esapni ótkeriw waqtıda anıqlanǵan hám belgilengenler etilgen maǵlıwmatlar waqıt ótiwi menen xaqıyqıy jaǵdayǵa uyqas kelmey qalıwı múmkin. Bunday xolatda jer maydanlarınan xojalıq iskerligi processinde paydalanıw nátiyjesinde olar quramında hám bóliwleniwinde belgili ózgerisler júz

boladı. Mısalı, sońǵı on jıllıqda mámleketlik hám jámiyetlik maqsetleri ushın on mıńlaǵan gektar jer awıl xojalıq maydanlarınan ajratılǵan. Jer maydanlarında hár qıylı agrotexnikalıq hám meliorativ ilajlardıń tabıslı alıp barılmaqtası nátiyjesinde jer túrleriniń sapa jaǵdayı ózgeredi. Hátteki tamarqa jer uchastkaları xam úlken anıqlıqda esap jumısların ótkeriliwi talap etiledi. Jer kadastrı hújjetlerine túsirilgen baslanǵısh maǵlıwmatlar waqıt ótken sayın góneredi, sol sebepli olardı sistemalı tárzde jańalap turıw zárúr boladı. Bul jumıslar usı jer esabı sıpatında ámelge asırıladı.

Usı esaptıń wazıypasına tómendegiler kiredi:

birinshiden, jerlerdiń muǵdarı, sapası hám bóliwleniwinde júz beretuǵın ózgerisler haqqındaǵı maǵlıwmatlardı anıqlaw hám jer esabı hújjetlerinde dizimnen ótkeriw;

ekinshiden, baslanǵısh esapda jol qoyılǵan qáte hám kemshiliklerdi anıqlaw hámde jer esabı hújjetlerine anıqlıqlar kirgiziw bolıp tabıladı.

Hújjetlerde tek ǵana nızamlı ózgerisler belgilenedi. Sol sebepli esapta tek ǵana xaqıyqıy júz bergen ózgerislerdi anıqlaw menen sheklenip qalmastan, usınıń menen birge usı ózgerislerdń nızamlılıǵın xam anıqlaw zárúr. Usı esap jumısları mazmunınıń ayırmashılıǵı sonnan ibarat, onı ótkeriwde tiykarǵı esap materiallarıdan paydalanıladı hám tek ǵana jerdiń jaǵdayıhámde paydalanıwdaǵı ózgerislergine belgilengenler etiledi. Bunda jaydı qaytaldan suwretge alıw jumısları atqarılmaydı hám plan-karta materialları tayarlanmaydı. Sonday etip, usı esap tiykarǵı esapdan jumıs kolemi hám mazmunı boyınsha parıq etedi. Óz xarakteri boyınsha júz beretuǵın ózgerisler tómendegi túrlerde bolıwı múmkin: jer túrleriniń, atap aytqanda awıl xojalıq jer túrleriniń transformatsiyası (bir túrden ekinshisine ótiwi) nátiyjesinde jer túrleriniń maydanlarında; topraqlardıń sapa xolatlarıda; jer uchastkasın ajratıp alıw hám beriw nátiyjesinde jerden paydalanıwshılardıń ayırıqsha kategoriyalarınıń jer maydanlarında; tiykarǵı jer kategoriyaları maydanlarında; basqarıw birlikler taptıń maydanlarında.

Tiykarǵı hám usı jer esaplari ortasında tıǵız baylanıslılıq bar. Birinshisi ekinshisin ótkeriwge jay jaratadı, onıń tásir sheńberin anıqlaydı; ekinshisi bolsa

birinshisiniń maǵlıwmatların talap dárejesinde ustap turadı. Tiykargı hám usı jer esabında muǵdar kórsetkishler menen bir qatarda sapa kórsetkishleri deǵarıtıladı.

Jer esabıntuwrı jolǵa qoyıwda jaydı suwretge alıw úlken áhmietke iye boladı. Tek ǵana suwretge alıw hám sol tiykarda alınǵan kartalardan paydalanıwmámleket birden-bir jer fondınımkaniyat barınshatuwrıesap etiwge múmkinshilik beredi. Suwretge alıw materialları jerden paydalanıwshılar maydanları, jer túrleriniń quramı haqqındaǵı anıq hám isenimli maǵlıwmatlardı alıw imkaniyatın beredi. Bul alınǵan maǵlıwmatlar jerlerdiń sapasın esap etiw ushın xam zárúr bolıp tabıladı.

Suwretge alıw tiykarınan jer ústinde, aerofotosúwretga hámde keńislikgi suwretge alıwǵa bólinedi. Hazirgi waqıtta aerofotosúwretke alıw jerlerdi mámleketlik esabınan suwretge alıwdıń tiykargı túri bolıp qalıp atır. Ol mámleket birden-bir jer fondini, atap aytqanda xar bir jerden paydalanıwshılar jer maydanlarınıń jaǵdayı hám paydalanıw dárejesi, ólshemleri, relefi haqqındaǵı tez hám salıstırǵanda kem ǵárezetli zárúriy maǵlıwmatlar alıwǵa múmkinshilik beredi. Onıń maǵlıwmatları hámde jerden paydalanıwdı esapqa alıw ushın zárúr bolǵan orınıń elementleri jer ústinde suwretge alıwǵa salıstırǵanda kóbirek hám anıqlaw jarıtıladı. Mısalı, aerofotosúwret materiallarında jer túrleriniń tek ǵana konturlarigina emes, bálki egin maydanlarınıń shegaraları, suw hám samal erroziyalarınıń rawajlanıw dárejeleri hám basqalar xam belgilengenler etiledi. Aerofotosúwret járdeminde tayarlanǵan kartalar onsha úlken bolmaǵan jer uchastkalarına iye bolǵan tomorqa jerlerin esap etiwde júdá qımbatlı bolıp tabıladı. Usı materiallar tiykarında jer esabını búgingi dáwir talabı dárejesinde ustap turıw múmkin.

Keyingi jıllarda jer esabına keńislikdi suwretge alıw materialları xam kirip kelip atırki, bul yakin keleshekde za'ru'rli xojalıq áhmietine iye bolǵan ilajlardan birine aylanıwı shak-shubxasız bolıp tabıladı. Keńislikti jer maydanlarınıń ústki bóleginigine suwretge alıp ǵana qalmastan tómengi qatlamları haqqındada isenimli maǵlıwmatlar alıw múmkin. Bulardan tısqarı jer esabında jaqın keleshekte elektron kartalardan paydalanıw xam názerde tutıladı. Esap maǵlıwmatların alıwdıń júdá

zárúrli usıllarınan biri-bul gúzetiw bolıp tabıladı. Mámleketlik jer esabında ótkeriletuǵın gúzetiw jumıslarınıń wazıypasına tiykarınan jer túrleriniń xaqıyqıy jaǵdayın hám paydalanıwın anıqlaw, sonıń menen birge, olardı awıl xojalıǵı óndirisinde imkanıyat barınsha operativ paydalanıw múmkinshiliklerin anıqlaw kiredi. Jer kadastrı maqsetleri ushın ótkeriletuǵın gúzetiwler tiykarınan eki túrge bólinedi: arnawlı hám agroxojalıq. Arnawlı gúzetiwlerge toprak, geobotanik hám meliorativ gúzetiwler kiredi. Agroxojalıq gúzetiwde tiykarınan xar bir kontur hám jer turiniń orındaǵı sırtqı belgileri hám jaǵdayı boyınsha onıń sapası hámde jerden keleshekdegi aqılǵa say paydalanıw jollı anıqlanadı.

Jer maydanlarınıń operativ esabı, atap aytqanda suwǵarılatsuǵın jerlerdi tekseriw etiw jer esabınıń strukturalıq bólegi sıpatında qabıl etilgen.

Jerlerdi tekseriw bir waqtınıń ishinde ótkeriladigan ilaj bolıp, ol jaǵdayda xar qaysı xojalıq boyınsha tómendegiler ámelge asırıladı:

-awıl xojalıq jer túrleriniń maydanı haqqında anıq maǵlıwmatlar alıw hám olardı plan-karta tiykarında kórsetiw;

-topraq gúzetiw hújjetleri tiykarında awıl xojalıq jer túrleriniń sapasıǵa xarakteristika beriw;

-jer ústin tegislew, kollektor-salma hám suwǵarıw tarmaqların qurıw hámde rekonstrukciya etiw ushın zárúr bolǵan maydanlardı anıqlaw.

Jerlerdi tekseriw jumısları nátiyjelerin ulıwmalastırıw hám tastıyıqlaw maqsetinde wálayat hákimiyati tapsırığ`ıǵa qaray rayon hám wálayathákimiyatlari qasıda arnawlı komissiyashólkemlestiriledi. Wálayat boyınsha dúziletuǵın komissiya quramına tómendegiler kiredi:

- awıl hám suw xojalıǵı basqarmasınıń baslıǵı (komissiya baslıǵı);

- suw tarmaqların ekspluataciya etiw basqarmasınıń baslıǵı;- xokimiyat qasıdaǵı jer resurslarini tapy basqarmasını baslıǵı;

- fermer hám diyqan xojalıqları awqamı baslıǵı;

- statistika basqarmasınıń baslıǵı;

- "Ózdavyerloyixa" institutınıń wálayat bóliminiń direktorı yamasa bólim basshıları.

Rayonda dúziletuǵın komissiya quramına tómendegiler kiritiledi:

- rayon awıl hám suw xojalıǵı basqarmasınıń baslıǵı (komissiya baslıǵı)
- rayon suwǵarıw tarmaqlarından paydalanıw bóliminiń baslıǵı;
- rayon hákimiyatındaǵı jer dúziw xızmetiniń baslıǵı;
- "Ózdavyerloyixa" institutınıń wálayat bóliminiń jetik qánigesi.

Jerlerdi tekseriw "Ózdavyerloyiha" institutınıń jer dúziwshi qánigesi tárepinen xojalıq jer-dúziwshi injeneri, gidrotextnigi, xojalıq basshıları hám basqa qánigeler menen birge atqarıladı.

Jerlerdi tekseriw tiykarınan 1:10000 masshtabdaǵı plan-kartalar tiykarında ámelge asırıladı. Ayırım maydanlar ushın plan-kartalar bolmasa, olar tazadan tayarlangan túrde ámelge asırıladı.

Suwǵarılatuǵın jerlerdi tekseriw jumısları tómendegi basqışlarda atqarıladı:

- tayınlıq hám shólkemlestirilgen jumıslar;
- atız jumısları;
- maydanlardı anıqlaw hám qaydnomalarnı dúziw;
- rásmiylestiriw hám hújjetlerdi kóbeytiw;
- tekseriw jumısların kórip shıǵıw.

Tayınlıq hám shólkemlestirilgen jumıslar dáwirinde xar bir xojalıq boyınsha jerden paydalanıw planı, jer balansı hám basqa jer dúziw hújjetleri tańlap alınadı. Atız jumısları dawamında suwǵarılatuǵın maydanlardı tuwrılıǵı anıqlanadı hám barlıq ózgerisler planǵa túsiriledi. Suwǵarılatuǵın jerlerdi tekseriw qaydnomasi bulmanlardıń xar bir xojalıq boyınsha dúzilisine tiykarınan jer túrleri konturlarına kóre maydandı esaplaw arqalı alınadı. Eger aldın esaplab shıǵılǵan maydan ózgermegen bolsa, onıń qaydnomasidan paydalanıp tekseriw formaları toltırılǵanı. Eger xojalıq maydanınıń bir bólegi yamasa ayırım bóleginde tiyisli ózgerisler bolǵan bolsa, bul ózgerisler tekseriw formalarını toltırıwda kórsetip ótıledi.

Suwǵarılatuǵın jerlerdi tekseriw etiw nátiyjeleri xar bir xojalıq boyınsha 3 nusqada akt dúziw arqalı rásmiylestiriledi. Akt komissiya baslıǵı, aǵzaları, xojalıq basshısı hám bas agronomi tárepinen imzalanadı.

Tekseriw juwmaǵı rayonboyınsharayon hákimiyati hám wálayat hákimiyati

tárepinen kórip shıǵılıp arnawlı qarar menen tastıyıqlanadı.

III BAP. NÓKIS QALASÍ JER MAYDANLARÍN ESAPLAW SISTEMASÍNDÁ GEOINFORMACIYA TEXNOLOGIYALARÍNAN PAYDALANÍW HÁM GIS MODELIN JARATÍW

3.1. Jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw tártibi

Aytıp ótiw kerek, jer úchastkalarına bolǵan hár qıylı huqıqlardı dizimge alıw hám hújjetlerdi rásmiylestiriw yuridikalıq hám fizikalıq adamlardıń múlksilik huqıqların qorgaw, sonıń menen birge jer resurslarını nátiyjeli hám tiykarlangan esabını júrgiziw, jer uchastkaları menen hár qıylı háreketlerdi ámelge asırıw, salıqqa tartıw hám basqa maqsetler ushın ámelge asırıladı.

Jer uchastkalarına huqıqlar payda bolatuǵın, ózgeretuǵın yamasa toqtatıladigan, jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardan paydalanatuǵın barlıq yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar dizimge alıw subektleri esaplanadılar.

Ózbekstan Respublikası nızamlarına uyqas halda rásmiylestirilgen, jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı tastıyıqlaytuǵın, ózgartiretuǵın, shekleytuǵın yamasa ulıwma toqtatılatuǵın yuridikalıq hújjetler dizim etiw ob`ektleri bolıp tabıladı.

Jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı dizimge alıw olar jaylasqan aymaqdaǵı aymaqlıq-regional organlar (rayon jer resursları hám kóshpes mülk kadastri xızmeti) tárepinen ámelge asırıladı.

Anıq bir jer uchastkasına yuridikalıq yamasa fizikalıq shaxsning huqıqını baslanǵısh tárzde belgilew boyınsha háreket-huqıqtıń payda bolıwı bolıp tabıladı:

- Ómirlik miyraslarıy ielik huqıqı;
- doimiy yamasa múddetli paydalanıw huqıqı;
- mulk huqıqı;
- ijara huqıqı.

Tek ǵana huqıq túrin yamasa jerden paydalanıw xarakterin, jer uchastkasınıń shegarasın ózgeriwi boyınsha háreket - huqıqınıń ózgeriwi bolıp tabıladı:

- paydalanıw maqseti;
- ulıwma maydanı;
- jer qatlamı;
- huqıq túrleri;
- múlksilik úlesiniń qatnasları.

Huqıqtı bir sub`ektten ekinshisine ótiwi - jer uchastkasına bolǵan huqıqtı bir yuridikalıq yamasa fizikalıq shaxstan basqasına ótiwi boyınsha háreketler bolıp tabıladı:

- jer uchastkasın aldı-sattı, almasıw, sıylıq etiw, miyraslar, renta;
- imarat hám qurılıslardı aldı-sattı, almasıw, sıylıq etiw, miyraslar, rentasi, úy-jaydı ómirlik tutıp turıw ushın ajıratıp alıw.

Yuridikalıq hám fizikalıq shaxslardı jer uchastkalarına bolǵan huqıqların tómendegi jaǵdaylarda bıykarlaw boyınsha háreketler huqıqlardı toqtatılıwı bolıp tabıladı:

- óz qaleiwi boyınsha waz keshgende;
- jer uchastkasına bolǵan paydalanıw yamasa ijara múddeti tawsılǵanda;
- yuridik yamasa fizikalıq adamlardıń iskerligi toqtaǵanda;
- ijaraga alıw shártnameası biykar etilgende yamasa biykar bolǵanda;
- jer uchastkası jer nızamlarında názerde taza tártipte alıp qoyılǵanda;
- Mámleketlik yamasa jámiyetshilik mútajlikleri ushın alıp qoyılǵanda (satıp alıńǵanda).

Jer uchastkalarına kadastr nomerlerin qalıplestiriw.

Jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı dizimge alıwdan aldın olarǵa kadastr nomeri beriledi. Kadastr nomeri - jer uchastkası, jay-qurılısqa tiyisli Ózbekstan Respublikası aymaǵında tákirarlanbaytuǵın nomer bolıp, ol nızam hújjetleri menen belgilengen tártipte onı qalıplestiriwde beriledi hám ol dizimnen ótkerilgen huqıqtıń birden-bir ob`ekti sıpatında ámeldegi bolıwına shekem saqlanıp qaladı.

Tómendegi jer uchastkası, jay-qurılıs kadastr nomeriniń májburiy elementlerin shólkemlestiredi:

- region (Qaraqalpaqstan Respublikası, wálayatlar hám Tashkent qalası)

nıń nomeri;

- region quramındaǵı basqarıw rayon yamasa wálayat boysınıwındaǵı qalanıń nomeri;

- kadastr zonası nomeri;
- kadastr jeri nomeri;
- jer uchastkasınıń nomeri;
- imarat-qurılısınıń nomeri;
- imarat-qurılıs bir bóleginiń nomeri;

Kadastr nomeri tómendegi dúziliske iye:

AA : BB : CC : DD : EE : FFFF : GGGG : HHH

Bunda:

AA– regionnıń nomerin bildiruvchi eki razryadlı onlıq san;

BB– region quramındaǵı administrativlıq-aymaqlıq strukturanıń nomerin bildiriwshi eki razryadlı onlıq san;

CC- kadastr zonası nomerin bildiriwshi eki razryadlı onlıq san;

DD- kadastr zonası sheńberinde kadastr massiviniń nomerin bildiriwshi eki razryadlı onlıq san;

EE- kadastr massivı sheńberinde kadastr jeriniń nomerin bildiriwshi eki razryadlı onlıq san;

FFFF- kadastr jeri sheńberinde jer uchastkasınıń nomerin bildiriwshi tórt razryadlı onlıq san;

GGGG- jer uchastkası sheńberinde jay, qurılıstıń nomerin bildiriwshi tórt razryadlı onlıq san;

HHH- imarat, qurılıslar bir bólegi nomerin bildiriwshi úsh razryadlı onlıq san;

Regionlar, administrativlıq rayonlar, wálayat boysınıwındaǵı qalalardıń tastıyqlanǵan kadastr nomerleri (kodları) 1-qosımshada keltiriledi.

Kadastr zonaları, massivleri hám jerlerin kadastr boyınsha bóliw hám

qálipsestiriw waqtında olardıń shegaraları, ádette qalalar, qala rayonları, awıllardıń basqarıw shegaraları tuwrı keledi. Keyinirek, basqarıw shegaralar o`zgarganda, kadastr boyınsha ıdıraw sxemasına tiyisli ózgertiwler kiritiledi.

Jer uchastkasınıń kadastr nomerin qálipsestiriw jer uchastkası kóshpes múlkk ob`ekti sıpatında formalantırılğan jáne onıń shegaraları rayon (qala) gezekshi kadastr kartasına kiritilgeninen keyin baslanadı.

Kadastr nomerlerin qálipsestiriw boyınsha úlgiler:

1. Jer uchastkasına kadastr nomerin beriw (jer uchastkası Nókis qalasınıń A. Dosnazarov kóshesinde jaylasqan).

20 : 12 : 01 : 19 : 03 : 07 : 0002 : 0001

bul jerde:

20 - regionnıń nomeri;

12 -Nókis qalası nomeri;

19 - Nókis qalası kadastr nomeri;

03 - A. Dosnazarov kóshesi kadastr nomeri;

07 - kadastr kóshesi nomeri;

0002 - jer uchastkasınıń nomeri;

0001 - jer uchastkası sheńberinde jay, qurılısınıń nomerin bildiriwshi tórt razryadlı onlıq san;

2. Jay, qurılısınıń kadastr nomeri:

20 : 12 : 01 : 19 : 03 : 07 : 0002 : 0001

bul jerde:

20 : 12 : 01 : 19 : 03 : 07 : 0002 : 0001 - jer uchastkasınıń kadastr nomeri;

0003- jer uchastkası shegarasında jaylasqan jay, qurılısınıń kadastr nomeri.

Jer uchastkalarına kadastr nomerleri beriw jer uchastkalarına bolğan huqıqlar mámleketlik diziminen qala hám qalashalarda ótkerilgen jaǵdaylarda - kóshpes múlkk kadastrı xızmetlerin tárepinen, Ózbekstan Respublikasınıń qalğan aymaqları boyınsha jer resursları rayon xızmetlerin tárepinen ámelge asırıladı.

Hár birimiz ózimiz berilgen ob`ektke, 1-kestedegi maǵlıwmatlardan paydalanğan halda bul nomerdi kadastr nomerlerin esapqa aparıw jurnalında

belgilengenler etemiz. Bul jurnal tómendegishe kóriniske iye.

Kadastr nomerlerin esapqa alıw jurnalı

3.1-keste

<i>Jer uchastkasınıń nomeri</i>	<i>Imarat-qurılıstıń nomeri</i>	<i>Imarat, qurılıs bir bóleginiń nomeri</i>	<i>Kóshpes mülk ob`ektiniń jaylasqan ornı yamasa poçta mánzili. Jeruchastkası, imarat, qurılıs iyesiniń atı, familiyası</i>	<i>Kadastr zonasınıń náwbetshi kartası betiniń nomenklaturası</i>	<i>huqıqlardı mámleket reestrindegjazıwı hám tomı,</i>	<i>Kadastr nomeriniń berilgen sánesi, dizimge alıwshınıń familiyası , atı, qolı</i>
1	2	3	4	5	6	7
0002	20:12:01: 19:03:07: 0002: 0001	0015	QaraqalpaqstanRespublikası, NókisqalasıA.Dosnazarovkóshesi 76-uy Nuriddinov Jamshid	№365	№522 32tom 31-44	20.03.2004 Xasanov U.

Ózbekstan Respublikası Ministrler Mákemesiniń 2014 jıl 7 yanvardaǵı 1- san sheshimi menen tastıyıqlanǵan “Kóshpes mulkke bolǵan huqıqlardı hám ol haqqında dúzilgen pitimlerdi mámleketlik diziminen ótkeriw rejimi haqqında” ǵı Qaǵıydanıń 3 bandida kórsetilgenidek jer uchastkalarına bolǵan tómendegi huqıqlardıń payda bolıwı, basqa shaxslarǵa ótiwi hám biykar bolıwı mámleketlik diziminen ótkeriliwi kerek:

ÓzbekstanRespublikasıpuqaralarınajalǵıztártipteturaq-jayqurıwhámúy-jaydıabadanlastırıw, dıyxanxojalıǵı, jámaátbog`dorchiligihámjüzimshiliginjürgiziwushın, sonıńmenenbirgenızamhújjetlerindenázerdetutilǵanbasqajaǵdaylardaberilgenjeruchastkalarınamiyrasetipqaldırılatuǵınómirlikiyeliketiwhuqıqı;yuridikalıqhámfizikalıq

shaxslarga awıl hám morman xojalıǵı (awıl xojalıǵı kooperativlari (shirketlari) hám fermer xojalıqları bunnan ayırılmaq shalıq) júrgiziw hám nızam hújjetlerinden ázerdetulǵan basqamaq setlerushın berilgen jerucha stklarınan mudamǵı iyelik etiw huqıqı;

yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa awıl xojalıǵı menen baylanıslı bolmaǵan mıtajliklerushın paydalanıw múddetleri kórestilmey berilgen jeruchastklarınan mudamǵı paydalanıw huqıqı;

yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa awıl xojalıǵı menen baylanıslı bolmaǵan mıtajlikler ushın paydalanıwdıń arnawlı bir múddetin belgilep berilgen jer uchastklarınan múddetli (waqtınsha) paydalanıw huqıqı;

yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar, atap aytqanda shet el yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar tárepinen nızam hújjetlerinde belgilengen tártipte jekelestirip yamasa satıp alınǵan jer uchastklarına bolǵan mülk huqıqı;

yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa girewge berilgen jer uchastkların girewge alıw huqıqı.

Jer uchastklarına bolǵan huqıqlardıń payda bolıwı tómendegi hújjetler tiykarında dizimnen ótkeriledi:

jer uchastklarına miyras etip qaldırılatusın ómirlik ielik etiw huqıqını dizimnen ótkeriw ushın — mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń Ózbekstan Respublikasınıń arnawlı bir puqaralarına jer uchastkları beriw haqqındaǵı, óz kepillikleri sheńberinde qabıl etken sheshimi yamasa miyras qılıp alıw huqıqı haqqındaǵı notarius tárepinen berilgen gúwalıq yamasabul huqıq auksion tiykarında satıp alınǵanlıǵı haqqındaǵı rayon (qala) hákimi tárepinen berilgen mámleketlik ordyeri; jer uchastklarına mudamǵı ielik etiw, turaqlı jáne múddetli (waqtınsha) paydalanıw huqıqını dizimnen ótkeriw ushın — mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń arnawlı bir yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa jer uchastkası beriw haqqındaǵı, óz kepillikleri sheńberinde qabıl etken sheshimi;

jer uchastklarına bolǵan mülk huqıqını dizimnen ótkeriw ushın — mámleketlik mülkin basqarıw boyınsha kepillikli mámleketlik shólkemleri tárepinen berilgen mámleketlik orderi;

jer uchastkaların girewge alıw huqıqını dizimnen ótkeriw ushın — mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń jer uchastkasın girewgeberiw haqqındaǵı óz kepillikleri sheńberinde qabıl etken qararları tiykarında kepillikli organlar tárepinen dúzilgen jer uchastkasınıń ijara shártnaması.

Ózbekstan Respublikası puqaralarına «Jer haqqında» ǵı Ózbekstan Respublikası Nızamı ámel etken dáwirde (1990—1998 jıllarda) alınǵan jer uchastkalarına bolǵan miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqını mámleketlik diziminen ótkeriw ushın tómendegi hújjetler tiykar boladı: qalalar hákimleriniń Ózbekstan Respublikası puqaralarına jalǵız tártipte turaq-jay qurıw hám turaq-jaynı abadanlastırıw ushın qalalar jerlerinen miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqıda jer uchastkaları beriw haqqındaǵı qararları;

qalashalar hám awıllar (awıllar) puqaraları ózin ózi basqarıw shólkemleriniń Ózbekstan Respublikası puqaralarına jalǵız tártipte turaq-jay qurıw hám turaq-jaynı abadanlastırıw ushın qalashalar hám awıl xojalıq punktleriniń burınǵı kolxozlar, sovxozlar hámde taǵı basqa awıl xojalıǵı hám orman xojalıǵı kárxanaları, mákemeleri hám shólkemleri aymaǵında bolmaǵan jerlerinen miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqıda jer uchastkaları beriw haqqındaǵı qararları; awıllar (awıllar) puqaraları ózin ózi basqarıw shólkemleriniń Ózbekstan Respublikası puqaralarına awıllıq jaylarında jeke járdemshi xojalıq júrgiziw ushın miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqıda jer uchastkaları beriw haqqındaǵı qararları.

Ózbekstan SSRdiń Jer kodeksi ámel etken dáwirde Ózbekstan Respublikası puqaralarına alınǵan jer uchastkalarına bolǵan miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqın mámleketlik diziminen ótkeriw ushın tómendegi hújjetler tiykar boladı:

tiyisli rayonlar, qalalar hám qalashalar xalıq deputatları Keńesleri ijroiya komitetleriniń jalǵız tártipte turaq-jay qurıw ushın jer uchastkaları beriw haqqındaǵı qararları; tiyisli awıllar (awıllar) xalıq deputatları Keńesleri ijroiya komitetleriniń kolxozlar aǵzalarınıń ulıwma jıynalısları protokolın hámde sovxozlar hám basqa awıl xojalıǵı hámde orman xojalıǵı kárxanaları, mákemeleri

hám shólkemleri direktorlariniń puqaralardı jalǵız tártipte turaq-jay qurıw ushın jer uchastkaları beriw tuwralıǵı buyırıqların tastıyıqlaw haqqındaǵı qararları.

Huqıq belgileytuǵın hújjet ámeldegi bolmaǵan táǵdirde, Ózbekstan Respublikası puqaralarına jer uchastkalarına bolǵan miyras etip qaldırılatsuǵın ómirlik ielik etiw huqıqını mámleketlik diziminen ótkeriw rayon (qala) hákiminiń usı puqaraǵa miyras etip qaldırılatsuǵın ómirlik iyelik etiw huqıqıda, nızam hújjetleri menen belgilengen normalar shegarasıda jer uchastkası beriw haqqındaǵı sheshimi tiykarında ámelge asırıladı.

Mámleketlik diziminen ótkeriwshi organ tárepinen rayon (qala) arxitektura hám qurılıs bólimi (basqarması) menen xızmetleslikde arza kelip túsken kúnden itibaran etti kún dawamında rayon (qala) hákiminiń sheshimi proekti tayarlanadı hám tastıyıqlaw ushın kiritiledi. Rayon (qala) hákiminiń sheshimi puqaranıń jer uchastkasınan ámelde paydalanǵanlıǵı ushın sebep bolǵan jaǵdaylar sáwlelendirilgen arzası tiykarında qabıl etiledi, arzaǵa jer uchastkasına on bes jıl dawamında hadal, áshkara hám úzliksiz ielik etilgenligin tastıyıqlaytuǵın hújjetler (puqaralar ózin ózi basqarıw shólkemleriniń arza beretuǵınıń jer uchastkasına ielik etken múddetleri haqqındaǵı, mámleketlik salıq xızmeti shólkemleriniń belgilengen múddet ushın jer salıǵı tolıqnanlıǵı haqqındaǵı málimlemesi) qosımsha etiledi.

Mámleketlik diziminen ótkeriliwi kerek bolǵan huqıqtıń túri mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń Ózbekstan Respublikası puqaralarına jer uchastkası beriw haqqındaǵı sheshimine muwapıq qabıl etiledi.

Eger mámleketlik hákimiyat organınıń sheshiminde huqıq túri kórsetilmegen bolsa, ol halda yuridikalıq hám fizikalıq shaxs ushın tómendegi huqıqlar tán alınadı hámde dizimnen ótkeriliwi kerek: jalǵız tártipte turaq-jay qurıw hám turaq-jaynı abadanlastırıw, dıyxan (jeke járdemshi) xojalıǵı hámde jámaát bog`dorchiligi hám júzimshiligin júrgiziw ushın paydalanılatsuǵın jer uchastkalarına bolǵan miyras etip qaldırılatsuǵın ómirlik ielik etiw huqıqı (eger hátte mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń qararlarında basqa huqıq túri kórsetilgen sonda da); jaylar hám qurılıslar qurıw ushın berilgen jer uchastkasınan mudamǵı paydalanıw huqıqı; awıl

hám orman xojalıǵını júrgiziw ushın berilgen jer uchastkasına mudamǵı iyelik etiw huqıqı.

Jaylar hám qurılıslarǵa bolǵan múlkk huqıqınıń hámde taǵı basqa materiyalıq huqıqlardıń ózge shaxsga ótiwin mámleketlik diziminen ótkeriwde, kórsetilgen ob`ektler menen iyelengen hám olardan paydalanıw ushın zárúr bolǵan jer uchastkasına iyelik etiw yamasa odan mudamǵı paydalanıw huqıqı jańa huqıq iyesiniń atınarásmiylestiriledi.

Turar jay bınasına, baǵ uyshesine bolǵan múlkk huqıqı ózge shaxsga ótken táǵdirde, fizikalıq shaxslarǵa usı jaylarǵa bolǵan múlkk huqıqı menen birge belgilengen tártipte berilgen hám ol jaǵdayda usı jaylar jaylasqan pútkil jer uchastkasına miyras etip qaldırılatuǵın ómirlik ielik etiw huqıqı da ótedi, jer uchastkasına bolǵan huqıqlar úylerdi notarius tárepinen tastıyıqlanǵan aldı-sattı, ayırbaslaw, sıy, renta, ómirlik támiyinlew shárti menen ózge shaxsga ótkeriw shártnamaları hám basqa hújjetler tiykarında dizimnen ótkeriledi.

Yuridikalıq hám fizikalıq shaxs basqa shaxsga ótkeriletuǵın jay hám qurılıslar jaylasqan jer uchastkasınıń mal-múlklii bolǵan jaǵdaylarda, jańa huqıq iesi nomıǵa pútkil jer uchastkasına yamasa onıń kóshpes múlkk ielegen hámde odan paydalanıw ushın zárúr bolǵan bólegine bolǵan múlkk huqıqı, eger ózge shaxsga ótkeriw shártnaması menen basqası názerde taza bolsa, nızam hújjetlerine muwapıq rásmiylestiriledi.

Jer uchastkasına iyelik etiw yamasa odan mudamǵı paydalanıw huqıqınıń jer uchastkasında jaylasqan barlıq jaylar hám qurılıslarǵa bolǵan huqıqtıń basqa shaxsga ótiwi munasábeti menen ózge shaxsga ótiwi aldı-sattı hám ózge shaxsga ótiwdıń basqa túrlerine tiyisli shártnamalar, múlkk ielerilerdiń yamasa olar tárepinen kepillik berilgen adamlardıń qararları, sud sheshimi yamasa sud atqarıwshısınıń sheshimi yamasa qarız óndiriwshi hámde qarızlar ortasında jay hám qurılıslardı tapsırıw haqqındaǵı sud atqarıwshısı tárepinen tastıyıqlanǵan akt, sonıń menen birge jay hám qurılıslarǵa bolǵan múlkk huqıqı hám basqa materiyalıq huqıqlar odan basqaǵa ótetuǵın shaxstıń jer uchastkasına tiyisli huqıq belgileytuǵın hújjetleri tiykarında dizimnen ótkeriledi.

Ayırım jaylar hám qurılıslarǵa yamasa olardıń bir bólegine bolǵan huqıqtıń basqa shaxsga ótiwi munasábeti menen payda bolǵan jer uchastkasına iyelik etiw yamasa odan mudamǵı paydalanıw huqıqınıń ózge shaxsga ótiwi mámleketlik hákimiyat organınıń jer uchastkasın aldınǵı jerden paydalanıwshıdan alıp qoyıw hámde onı jańa jerden paydalanıwshıǵa belgilengen maqsetler boyınsha paydalanıw ushın zárúr bolǵan ólshemlerde beriw haqqındaǵı sheshimi tiykarında dizimnen ótkeriledi. Qarar arza kelip túsken kúnden itıbaran bes kún dawamında belgilengen hújjetler tiykarında qabıl etiledi.

Bunda jańa huqıq iesine jay hám qurılıslarǵa bolǵan huqıqtıń aldınǵı iyesinde jer uchastkasına bolǵan huqıq ótedi. Jer uchastkasınıń ulıwma maydanı hám shegaraları, oǵan bolǵan ilgeri dizimnen ótkerilgen huqıq túri ózgergen táǵdırde, yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar bir ay múddette mámleketlik diziminen ótkeriwshi orgánǵa jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw haqqındaǵı hújjetlerge ózgerisler kirgiziw haqqında arza beriwleri shárt. Arzaǵa jer uchastkasınıń ulıwma maydanı, shegaraları hám huqıq túri ózgerganligini tastıyıqlaytuǵın hújjetler qosımsha etiledi.

Jer uchastkasına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw haqqındaǵı hújjetlerge ózgertiwler kirgiziw processinde tómendegi jumıslar atqarıladı:

arzaǵa qosımsha etilgen hújjetler tekseriledi;

ámeldegi plan-kartografikalıq matyeriallardan paydalanıp, jer uchastkasınıń jańa kadastr planı sızıladı;

kóshpes mulkka bolǵan huqıqlar hám ol haqqında dúzilgen pitimler mámleketlik reestrıǵa, sonıń menen birge kadastr jıynama toımına tiyisli ózgertiwler kiritiledi;

yuridikalıq hám fizikalıq shaxsga jer uchastkasına bolǵan huqıqtıń mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqında gúwalıq beriledi.

Yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar yamasa olardıń belgilengen tártipte kepillik berilgen wákılleri tiyisli mámleketlik hákimiyat shólkemleriniń sheshimi yamasa basqa tiykarlar boyınsha jer uchastkası alınǵan kúnden itıbaran bir ay dawamında jer uchastkasınıń o`rnashgan jayı boyınsha mámleketlik diziminen ótkeriwshi

organğa jer uchastkasına bolğan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw haqqında arza beriwleri kerek.

Ob`ekt qurıw ushın jer uchastkası alğan isbilermenlik sub`ektleri jer uchastkasına bolğan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw haqqındaǵı arzanı jer uchastkasın tańlaw hámde ajratıw materialların tayarlağan rayon (qala) arxitektura hám qurılıs bólimi (basqarması) arqalı beriwleri múmkin. Bunda jer uchastkası ajratıw boyınsha belgilengen tártipte tayarlangan jıynamajild kadastr jıynamajildi sıpatında qabıl etiledi, mámleketlik diziminen ótkeriw bolsa eki kún dawamında ámelge asırıladı.

Jer uchastkasına bolğan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw ushın dizimnen ótkeriwshi tómendegi jumıslardı atqaradı:

arzaǵa qosımsha etilgen jer uchastkasına kadastr jıynamajildini (jer uchastkasın ajratıw boyınsha jıynamajildni jer uchastkasınıń shegaralarını jayǵa kóshiriw aktı menen birge) ekspertizadan ótkeredi;

kóshpes múlkke bolğan huqıqlar hám ol haqqında dúzilgen pitimler mámleketlik reestrine jer uchastkasına bolğan huqıqlar mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqında jazıw kiritedi;

jer uchastkasına bolğan huqıqlardıń mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqındaǵı gúwalıqdı tayarlaydı hám rásmiylestiredi.

Dizimnen ótkeriwshi eki kún dawamında kadastr jıynama tomınekspertizadan ótkeredi, bul processda jer uchastkalarına bolğan huqıqlar mámleketlik diziminen ótkeriliwi ushın tiykar bolatuǵın hújjetler hám maǵlıwmatlardı úyrenip shıǵadı;

zárúriyatqa kóre yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar tárepinen usınıs etilgen huqıq belgileytuǵın hújjetler hám materiallardı tekseredi;

jay hám qurılıslar basqa shaxsqa ótkeriliwine tiyisli, olar tiykarında jer uchastkalarına bolğan huqıqlardı jay hám qurılıslardıń jańa mal-múلكliine yamasa olarǵa bolğan basqa materiyalıq huqıqlar iesine ótkeriw haqqında qarar qabıl etilgen hújjetlerdi tekseredi; jer uchastkalarına bolğan huqıqlardı tastıyıqlaytuǵın hújjetler ámeldegi bolmaǵan yamasa usınıs etilgen hújjetler ekspertizadan ótkeriliwi zárúr bolğan táǵdirde, jer uchastkalarına bolğan huqıqlardı mámleketlik

diziminen ótkeriwdi toqtatıp turıw haqqında qarar qabıl etedi hámde bul haqqında yuridikalıq hám fizikalıq shaxslardı jazba túrde xabarlı etedi;

jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriwdi biykarlaw etiw ushın tiykarlar bar bolǵan táǵdirde, jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriwdi biykarlaw haqqında qarar qabıl etedi;

jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw rejimihaqqında yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa túsindiriwler beredi;

jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı waqıtında mámleketlik diziminen ótkeriwde usınıs etiletuǵın hújjetlerdiń hámde taǵı basqa zárúriy hújjetlerdiń quramı haqqında yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa qalıs tiykarda járdem kórsetedi; jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriwdi ámelge asırmaǵan yamasa bunı istamaydigan yuridikalıq hám fizikalıq shaxslardı bunıń saldarları haqqında eskertedi.

Jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriwdi biykarlaw etiw ushın tiykarlar joq bolǵan táǵdirde, dizimnen ótkeriwshi jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı arza alınǵan kúnden baslap eki kún dawamında mámleketlik diziminen ótkeredi.

Eger usınıs etilgen hújjetlerde texnikalıq xarakteristikadaǵı áhmietsiz kemshilikler hám olardı saplastırıp múmkinshiligi bar bolsa yamasa qosımsha hújjetler talap etilse, sonıń menen birge usınıs etilgen hújjetlerdi ekspertizada ótkeriw zárúrshiligi bolsa, dizimnen ótkeriwshi dizimnen ótkeriwdi arza alınǵan kúnden baslap bes kungacha toqtatıp turıw haqqında bir kún dawamında qarar qabıl etedi. Hújjetler kórsetilgen kemshiliklerdi saplastırıp menen usınıs etilgen táǵdirde, jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriw hújjetler usınıs etilgen kúnden itibaran eki kún dawamında ámelge asırıladı.

Eger kemshilikler belgilengen múddette jónge salıw etilmegen bolsa, dizimnen ótkeriwshi belgilengen múddet ótkennen keyin jer uchastkalarına bolǵan huqıqlardı mámleketlik diziminen ótkeriwdi biykarlaw etiw haqqında qarar qabıl etedi, bul haqqında arza beretuǵındı jazba túrde xabar etedi.

3.2. Imarat hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriw

Imarat hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriwde áwelembor mülk iyesi «Jermülkkadastr» xızmeti DUK qániygelerine óz arzası menen muráját etedi hám ózi menen óz kóshpes mülkihaqqında hújjetlerdi tapsıradı.

Nókis qala jer dúziw, dizimnen ótkeriw
hám kóshpes mülkkadastr xızmeti
baslıǵı

APJ(MPJ) aymaǵındaǵı

_____ awılı(kóshe)

mánzilinde jasawshı

pasport seriyası _____

tárepinen

A R Z A

Nókis qala APJ (MPJ) aymaǵında _____ awıl(kóshe)
_____ uymánzilinde jaylasqan imarat-qurılısh hújjetlerindizimnen ótkerip
beriwinizdi soranaman. Imarat-qurılıs girewge qoyılmaǵan hám birewge
satılmaǵan.

Tómendegi hújjetlerdi qosımsha qılaman:

1. _____
2. _____
3. _____

4. _____

Qolı _____

«__»20jılıTel_____

HaqıyqatındaGISmaǵlıwmatlar bazasına kirdi.Ulıwma maydanıhújjet boyınsha _____kv.m, negizinde _____kv.mdan ibarat. Imarat-qurılısNókis qala _____APJ (MPJ) aymaǵındaǵı _____awılı (kóshe) mánzilinde jaylasqan.

Arza tártip nomeri: _____

Arzanı qabılladım: _____

Arza qabıllandı: _____

Arzanı orınlaw múddeti: _____

Jaylar hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriw maǵlıwmatları jaylar hám qurılıslar mámleketlik kadastrining tiykarın quraydı.

Jaylar hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriw belgilengen tártipte ajratılǵan jer uchastkasında jay yamasa qurılıs qurib bitkazılǵandan keyin yamasa nızam hújjetlerinde názerde tutilǵan tártipte hám shártlerde jupkerlesiwler júz etilgennen keyin ámelge asırıladı.

Jaylar hám qurılıslardı mámleketlik diziminen ótkeriw rayon, shaxar kadastr dápterinde, turar-jay jayları hám qurılısları rayon reestr dápterinde ámelge asırıladı.

Jaylar hám qurılıslar texnikalıq inventarizaciyanı ótkeriw byuroları tárepinen mámleketlik diziminen ótkerilgen táǵdirde olar tiyisli kóshpes múlkkadastrı xızmetine jaylar hám qurılıslar mámleketlik reestrin júrgiziw ushın zárúr bolǵan kólemdegi mámleketlik diziminen ótkeriw maǵlıwmatların berediler.

Mámleketlik diziminen ótkeriwde kadastr yamasa reestr dápterine jaylar hám qurılıslarǵa iyelik huqıqını yamasa basqa materiyalıq huqıqlar (olardıń payda bolıwı, basqa shaxsga ótiwi, shekleniwi hám toqtatılıshı) haqqındaǵı, sonıń menen

birge ob`ektti xarakteristikalaytuğın basqa mağlıwmatlar haqqındağı mağlıwmatlar jazıp qoyıladı.

Jasırınlıqtártibinde iye bolğan jaylar hám qurılıslar arnawlı kadastr dápterinde dizimge alınadı. Onı júrgiziw qásietleri jáne bul ob`ektlerdi dizimden ótkeriw boyınsha mağlıwmatlardan paydalanıw shártleri nızam hújjetlerinde belgilenedi.

Mámleketlik diziminen ótkeriwde qosımshağa muwapıq kadastr dápterine jaylar hám qurılıslardıń jeke, xojalıq hám arxitektura-qurılıs huquqı haqqındağı mağlıwmatlar kiritiledi.

Jaylar hám qurılıslar jaylasqan jay, olardıń ielik huquqı yamasa basqa materiyalıq huqıqlar menen yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarğa tiyisiligi, bul huqıqlardıń payda bolıw tiykarları hám múddetleri, olardıń toqtatılsh múddetleri, iyelik Huqıqını hám basqa materiyalıq huqıqlardı sheklew shártleri, bul ob`ektlerge úshinshi adamlardıń huqıqları haqqındağı mağlıwmatlar jaylar hám qurılıslardıń jeke awhali haqqındağı mağlıwmatlar esaplanadı.

Jaylar hám qurılıslardıń ma`nisi, olardan paydalanıw qásietleri, bul ob`ektlerdiń maishiy, óndiris maqsetleridaligi, olardan belgilengen maqsetlerde paydalanılıwı, olar jaylasqan salıq zonası haqqındağı hám basqa mağlıwmatlar jaylar hám qurılıslar xojalıq huquqınıń tiykarın quraydı.

Jaylar hám qurılıslardıń jer dúziw sxemalarına, shaxarlar bas jobalarına, xalıq jasaw punktlerin jaylastırıw proektlariga, sonıń menen birge arxitektura hám qalasazlıq talaplarına muwapıqlıǵı, jaylar parametrleri (qabatlardı, ulıwma, jasaw, óndiris maydanları), ielep turǵan jer uchastkası, qurılǵan waqıtı, injenerlik-texnikalıq kommunikatsiyalar bar ekenligi, seysmik shıdamlılıǵı haqqındağı hám basqa texnikalıq mağlıwmatlar jaylar hám qurılıslardıń arxitektura- qurılıs huquqı haqqındağı mağlıwmatlar esaplanadı.

Kadastr mağlıwmatları tıp hújjetler yamasa mámleketlik shólkemleri qararlarınıń, shártnamalardıń (aldı-sattı, sıy etiw, almastırıw, girewge alıw, renta hám basqalar), jay hám qurılıslar proekt-smeta hújjetlarining, ilgeri dizimden ótkerilgenligi haqqındağı mağlıwmatlardıń tiyisli túrde rásmiylestirilgen nusqaları tiykarında dúziledi.

Mámleketlik diziminen ótkeriwshi organlar dizimden ótkeriladigan hújjetler hám maǵlıwmatlardıń aslligini hám isenimliligin tekseriw, zárúr jaǵdaylarda bolsa qosımsha hújjetler hám maǵlıwmatlardı, jaylar hám qurılıslar haqqındaǵı tıp hújjetlerdi usınıwdı talap etiw, sonıń menen birge jaylar hám qurılıslardı jayında tekseriw hám bahalaw huqıqına iye esaplanadılar.

Hár bir jay hám qurılıs kadastr, reestr dápterine arnawlı bir kadastr nomeri astında jazıp qoyıladı.

Ob`ektтіń kadastr nomeri onıń kóshpes múlkk ob`ektleri hám aymaqlardı kodlastırıwdıń ulıwma respublikalıq sistemasındaǵı kodınan kelip shıǵıp belgilenedi. Ob`ekt kodı maǵlıwmatlardıń kompyuter bazasın unifikaciyalaw hámde jaratıw ushın mólsherlengen.

Jay hám qurılısqa jeke mülkk huqıqı yamasa basqa materiyalıq huqıqlar ózgerganda yamasatawsılǵanda hám payda bolǵanda ob`ektтіń dizimden ótkeriw kodı (nomeri) ózgermeydi, ob`ektтіń mülkk iyeleriler yamasa paydalanıwshılar ortasında ıdırawı, sonıń menen birge ol jaylasqan jer uchastkası shegaraları ózgeriwi halları bunnan ayırıqshalıq.

Kadastr, reestr dápterindegi jazıwları ońlaw yamasa toltırıwǵa jol qoyılmaydı. Eger kadastr, reestr dápterine kiritilgen maǵlıwmatlardı, usı Qaǵıyda 20-bándiniń úshinshi xatboshida názerde tutılǵan jaǵdaylardan tısqarı, ózgertiw yamasa toltırıw zárúrshiligi payda bolsa aldınǵı jazıwlar biykar etiledi hám ob`ekthaqqındaǵı maǵlıwmatlar sol kod (kadastr nomeri) astında toltırıp qoyıladı.

Jay yamasa qurılısdı mámleketlik diziminen ótkeriwdi ámelge asırǵan organ mal-mülkli yamasa ol kepillik bergen shaxsga jay, qurılısınıń mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqındaǵı gúwalıqdı beredi yamasa dizimden ótkeriw ushın usınıs etilgen hújjetke jazıp qoyadı.

Mal-mülkli yamasa usı ob`ektke materiyalıq huqıqqa iye bolǵan shaxs, sonıń menen birge ob`ektтіń jeke awhalı ózgergen táǵdirde kadastr yamasa reestr kitabında jay yamasa qurılısdı qayta dizimden ótkeriw hallarında jay yamasa qurılısdı mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqındaǵı jańa gúwalıq beriledi, bunda eski gúwalıq májburiy tártipte alıp qoyıladı hám biykar etiledi.

Jay yamasa qurılısınıń mámleketlik diziminen ótkerilgenligihaqqındaǵı gúwalıq joǵatılǵan yamasa buzılǵan táǵdirde mámleketlik diziminen ótkeriwdi ámelge asırǵan organ tárepinen mal-múlkline yamasa ol kepillik bergen basqa shaxsga jay yamasa qurılısınıń mámleketlik diziminen ótkerilgenligi haqqındaǵı gúwalıqdıń dublikati beriledi. Dublikatın beriwde mámleketlik diziminen ótkerganlik ushın óndiriletuǵın summanıń ekiden biri muǵdarıda tólemóndiriledi.

3.3. Aymaqlardı kadastr boyınsha bóliw quramı hám prinsiplari. GIS modelin jaratıw algoritmları

Ózbekstan Respublikası aymaqların kadastr boyınsha bolıw kóshpes mulkni esapqa alıwdıń birden-bir sistemasın jaratıw hámde jer uchastkaları, jaylar hám qurılıslarǵa kadastr nomerleri beriw maqsetinde ámelge asırıladı.

Kadastr boyınsha bolıw hám kadastr nomeri beriw sisteması kóshpes mulkni esapqa alıwdıń birden-bir sistemasında hár qanday jer uchastkaları, jaylar hám qurılıslardı birdeyde identifikaciyalawdı támiyinlewi kerek.

Qaraqalpaqstan Respublikası, wálayatlar, Tashkent qalası, rayonlar, wálayatǵa boysınıwshı qalalar, kadastr zonaları, kadastr dızbekleri, kadastr jerleri, jer uchastkaları Ózbekstan Respublikası aymaqların kadastr boyınsha bolıw birlikleri esaplanadı.

Regionlar, rayonlar hám wálayatǵa boysınıwshı qalalar dárejesinde kadastr boyınsha bolıw shegaraları basqarıw ıdıraw shegaralarıǵa tuwrı keledi. Tiyisli túrde basqarıw rayon (wálayatǵa boysınıwshı qala) aymaǵı kadastr zonalarına bólinedi. Basqarıw rayon aymaǵını bolıwda awıllar, awıllar hám rayonǵa boysınıwshı qalalar (qalashalar); wálayatǵa boysınıwshı qalalar aymaǵını bolıwda qala rayonları (bar bolsa) yamasa hár qıylı (tábiy, jaynıń qurılısı ayrıqshalıqı, paydalanıw maqseti sıyaqlı) belgileri boyınsha ajralıp turadıǵan qalalar bólimleri, mısalı: óndiris zonası, turar jay dızbekleri, baǵ hám dem alıw zonaları sıyaqlılar kadastr zonaları sıpatında qabıl etiledi.

Kadastr zonaları shegaraları kadastr dızbekleriniń sırtqı shegaraları tiyisli

geodeziya koordinatlariga iye bolgan shegara bukleminiń biriktirilgen noqatları boylap yamasa tábiy shegaralar (daryalar, temir jollar, magistral kanallar, kollektorlar, basqa úzliksiz ob`ektler) boylap ótiwi kerek. Kadastr zonaları basqarıw rayon yamasa qala taptı úzilislersiz hám kesip ótiwlersiz orawı kerek.

Kadastr zonası aymağı kadastr dızbeklerine bólinedi.

Awıl, awıl kadastr zonası esaplangan jaǵdaylarda awıl xalıq punktleri, awıl xojalıǵı maqsetindegi hám basqa maqsetdegi jer dızbekleri kadastr massivleri sıpatında qabıl etiledi.

Rayon baǵınıwındaǵı qala (qalasha), qala rayonu yamasa qalanıń bir bólegi kadastr zonası esaplangan jaǵdaylarda máhelle kadastr dızbekleri sıpatında qabıl etiledi, bunda kadastr dızbekleri shegarası kadastr jerleriniń sırtqı shegaraları boylap ótiwi hám xalıq punktleriniń kósheleri yamasa sırtqı shegaraları menen saykes keliwi kerek. Kadastr dızbekleri kadastr zonası aymaǵını úzilislersiz hám kesip ótiwlersiz orawı kerek.

Kadastr massivi aymağı kadastr jerlerine bólinedi.

Awıl xalıq punkti yamasa máhelle kadastr dızbeki esaplangan jaǵdaylarda qalıplesken joybarlaw, jaylardıń qızıl sızıqları, ámeldegi úzliksiz ob`ektler (kósheler, jollar, daryalar, suw aǵısları, kóterme kópirler hám basqalar), basqa tábiy shegaralar esapqa alınǵan halda túr-túrli belgiler (tábiy, jaynıń qurılısı ayırıqshalıqı, paydalanıw maqseti hám taǵı basqalar) boyınsha ajralıp turadıǵan jer uchastkalarınıń jámi sıpatında qabıl etiledi.

Awıl xojalıǵı maqsetindegi hám basqa maqsetdegi jer dızbeki kadastr massivi esaplangan jaǵdaylarda baqshılıq-júzimshilik yamasa palızshılıq shirketi, awıl xojalıǵı kárxanası yamasa basqa kárxana hám iri ob`ektler kadastr jeri sıpatında qabıl etiledi.

Kadastr jerleri kadastr dızbeki aymaǵını úzilislersiz hám kesip ótiwlersiz orawı kerek.

Jer uchastkaları kadastr boyınsha bolıwdıń hám ajratıw tártibinde ajratılǵan jerdi esapqa alıwdıń baslanǵısh birligi esaplanadı.

Arnawlı bir yuridikalıq hám fizikalıq shaxslarǵa biriktirilmegen ulıwma

paydalanılatuǵın kósheler, maydanlar, ko`kalamzorlashtirilgan zonalar, estelik kompleksları, áwlieler, qala taslandıqxonaları, qala qurılısı ushın ajratıladıǵan rezerv jerler hám basqa jerlerge bólinetuǵın kadastr boyınsha esapqa alıw uchastkaları erni kadastr boyınsha bóliw hám esapqa alıw birligi esaplanadı.

Aymaqlardı kadastr boyınsha bolıw Qaraqalpaqstan Respublikası, wálayatlar hám Tashkent qala jer resursları hám mámleketlik kadastrı basqarmaları tárepinen ámelge asırıladı. Kadastr boyınsha bolıw materialları Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesi, wálayatlar hám Tashkent qala hákimlikleri tárepinen tastıyıqlanadı.

JUWMAQLAW

Juwmaq etip sonı aytıw múmkin, jer, tábiy resurslar ishinde tábiyat inám etken nemat esaplanadı. Jer mudamı da múqaddes esaplanıp kelinggen hám sonday bolıp qaladı. Respublikamız gárezsizlikke eriskennen keyin, barlıq iskerlik tarawılarda keń qamtılgan túpkilikli ózgerisler ótkerildi. Atap aytqanda, jer resurslarınan nátiyjeli hám aqılğa say paydalanıwğa bólek itibar qaratildi. Jer xalıq xojalıgınıń barlıq tarmaqları sistemasında hám awıl xojalıq ónimlerin jetistiriwde tiykarǵı qural esaplanadı. Sol sebepli, ol xalıq turmısı hám iskerligi hám párawanlıǵında birinshi dárejede áhmietke iye boladı.

Jer munasábetlerin tártipke salıwda birden-bir mámleketlik siyasatını júrgiziwdi támiyinlew maqsetinde Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2004 jıl 24 oktyabrdegi PF-3503 sanlı “Ózbekstan Respublikası jer resursları, geodeziya, kartografiya hám mámleketlik kadastri Mámleketlik komiteti shólkemlestiriw haqqında”ǵı Pármanı hám Ministrler Mákemesiniń 2004 jıl 19 oktyabrdegi 403-sanlı Sheshimi menen jer resursları, geodeziya, kartografiya hám mámleketlik kadastri Mámleketlik komiteti dúzildi.

Mámleketimiz tárepinen alıp barılıp atırǵan sociallıq - ekonomikalıq qayta qurıw siyasatı nátiyjesinde jer munasábetlerin jetilistiriwge, jer resurslarınan ónimli paydalanıw dárejesin asırıwğa qaratılǵan shárt - sharayatlar jaratıldı.

«Jer kodeksi» qaǵıydaların ámelge asırıw, jerge tiyisli munasábetler salasında birden-bir siyasatın ámelge asırıw, jer resurslarını basqarıw strukturasını jetilistiriwdi támiyinlew maqsetinde Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 1998 jıl 24 iyuldagi PF 2059 -sanlı pármanını orınlaw maydanıdan Awıl hám Suw Xojalıǵı Ministrliginiń jer dúziw hám jerlerden paydalanıw basqarması hámde jerlerden paydalanıwın baqlaw boyınsha mámleketlik inspeksiyası negizinde Ózbekstan Respublikası jer Resursları Mámleketlik Komiteti tashkil etildi jáne bul komitetke bir qansha wazıypalar júklendi. Bunnan tısqari bir qansha shólkemlerden biri mámleketlik kadastrları birden-bir sisteması bolıp esaplanadı. Bul jumıs menen “Jermúlkkadastr” xızmeti DUK dıń tómeng sistemaları shuǵıllanadı. Bilgenimizdey

insanlar mudamǵı kóbeyiwi esabınan mudamǵı jerge talabı asıp baradı. Insanlardıń bul talabın qandırıw zárúrli áhmietke iye boladı. Jer iyelikleri jerden paydalanıwshılardı jer uchastkası, jay qurılısların dizimge alıw zárúrli áhmietke iye. Sebebi jer uchastkası, jay qurılıslarına alınǵan mánisi arqalı salıqlar belgilenedi. Salıqlar mámleketlik byudjetin tolıqlawısh derek esaplanadı, bunnan tısqarı dizimge alıw processinde jer uchastkası shegarası belgilenedi. Bul arqalı qońsılıslar menen shegara maydanınan keletuǵın máseleler tamamlanadı.

Mámleketimiz Prezidenti aytıp ótkenindey “Búgingi kúnniń eń zárúrli wazıypası - turmısımızdıń barlıq tarawlarında, ásirese, basqarıwda, Respublika kóleminde, wálayat, qala, rayon, awıl hám máhellelerdi basqarıwda, tarmaq buwınların mekeme etiwde jańasha pikir júritetuǵın, qıyın demlerde juwapkershilikti óz gerdenine ala biletuǵın, turmıs menen hamqadam júriwge ılayıq, imani pák, bilgir, isbilermen adamlardı tabıw, olarǵa isenimli xabar beriwden ibarat.

PAYDALANILGAN ADEBIYATLAR DIZIMI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi” T.: O‘zbekiston,2011y
2. I.A.Karimov, «O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikkatahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari», T. O‘zbekiston1997
3. I.A.Karimov, “2011 yilning asosiy yakunlari va 2012 yildagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor vazifalari”
4. I.A.Karimov,“O‘zbekistoniqtisodiyislohotlarnichuqurlashtirishyo‘lida”,T.: O‘zbekiston,1995
5. I.A.Karimov, “O‘zbekiston buyuk kelajak sari”, T. O‘zbekiston,1998
6. I.A.Karimov. “Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari”. T.:O‘zbekiston,2009
7. I.A.Karimov. “Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi” 2010 yilda mamlakatimizni ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2011 yilga mo‘ljallangan eng ustivor yo‘nalishlarga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma’ruzasi. T.: O‘zbekiston,2011
8. O‘zbekiston Respublikasi “Yer kodeksi”. T. O‘zbekiston,1997
9. Qishloq xo‘jaligida islohotlarni chuqurlashtirishga doir qonun va me‘yoriy xujjatlar to‘plami (I va II qismlar), T.: SHarq,1998
- 10.O‘zbekiston Respublikasining qonuni «Davlat yer kadastrito‘g‘risida».T:1998
- 11.“O‘zdaverloyiha” instituti Buxoro filiali ma’lumotlari.
- 12.Avezbaev S., Volkov S.N. «Er tuzishni loyihalash» T.: YAngi asravlodi,2004
- 13.Avezbaev S., Volkov S.N. «Er tuzish iqtisodi».T.:YAngiasravlodi,2002
- 14.BobojonovA.R., RaxmonovQ.R, G‘ofirovA.J. «Erkadastri» T.:TIMI,2008.
- 15.AvezbaevS., VolkovS.N. « Ertuzishningilmiyasoslari» TYAngiasravlodi,2002
- 16.Er munosabatlarini tartibga solishga doir me‘yoriy xujjatlar tuplami, 1-2

tom, T.:1997

17.M.Rustamboyev va boshq. “Yer huquqi” Darslik T.: Toshkent Yuridik instituti, 2002

18.Yertuzishdaiqtisodiy matematik model lar va usullar.S.Hodmonova G, Abdullaev Z.O‘quv qo‘llanma. T:2007

19. Qudratov O., G‘aniev T. Favqulodda vaziyatlarda fuqoro muxofazasi. T.:Yangi asr avlodi,2005

20.G‘oyipov H.E. Mehnat muhofazasi. T.:Mehnat,2000

21. Yunusov M.YU., Ikromov E.J. Fuqoro muhofazasi doimiy zaruriyat. O‘quv qo‘llanma. T.: 2002

INTERNET SAYTLARI

22.www.Google.ru

23.www.Gov.uz

24.www.Lex.uz

25.www.ZiyoNet.uz